

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
Majandusteaduskond
Rahvusvaheliste suhete instituut
Rahvusvaheliste suhete ja politoloogia õppetool

Marek Poom

**PORTUGALI TEE EUROOPA LIITU: DEMOKRAATIA
KEHTESTAMINE, POLIITILISED- JA MAJANDUSLIKUD
MUUDATUSED**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Holger Mölder

Tallinn 2015

Olen koostanud töö iseseisvalt.

Töö koostamisel kasutatud kõikidele teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele on viidatud.

Marek Poom .....

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 124120

Üliõpilase e-posti aadress: marekpoom92@gmail.com

Juhendaja Holger Mölder:

Töö vastab bakalaureusetööle esitatud nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(ametikoht, nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

ABSTRAKT	5
SISSEJUHATUS	6
1. PORTUGALI DEMOKRATISEERUMINE.....	9
1.1. Portugali välispoliitika allikad	9
1.2. Demokraatia ülemineku teooria	12
1.2.1. Funktsionalismi teooria.....	14
1.2.2. Rahvusülene teooria.....	15
1.2.3. Geneetiline teooria.....	15
1.2.4. Üleminekuteooriate analüüs Portugali seisukohalt.....	16
1.3. Viis versteposti Portugali teel demokraatiani.....	17
1.3.1. Konstitutsioonilise demokraatia kehtestamine	18
1.3.2. Sõjaväe eemaldamine poliitikast	19
1.3.3. Euroopa Majandusühendus	20
1.3.4. Koalitsiooni formatsioon	20
1.3.5. Poliitiliste parteide võimu vaheldus.....	20
1.4. Demokraatia kehtestamise analüüs	21
2. EUROOPA LIIDUGA LIITUMINE	23
2.1. Euroopa Liiduga liitumise positiivsed ja negatiivsed küljed	23
2.2. Riik pärast Euroopa Liiduga liitumist	25
2.3. Kuidas muutis Euroopa Liiduga Liitumine Portugali rahvusvahelist orientatsiooni	27
3. PORTUGALI MAJANDUSLIKUD MUUDATUSED ENNE JA PÄRAST EUROOPA LIIDUGA LIITUMIST	30
3.1. Portugali majandus enne Euroopa Liiduga liitumist	30

3.2. Portugali majandus pärast Euroopa Liiduga liitumist.....	34
4. DEMOKRAATIALE ÜLEMINEK: PORTUGAL, KREEKA JA HISPAANIA.....	39
4.1. Portugali peamiste majanduslike näitajate võrdlus Kreekaga ajaperioodil 1995-2013 .	40
KOKKUVÕTE.....	44
VIIDATUD ALLIKAD.....	46
SUMMARY	50

ABSTRAKT

Käesoleva bakalaureusetöö pealkirjaks on „Portugali tee Euroopa Liitu: demokraatia kehtestamine, poliitilised- ja majanduslikud muudatused“ ning uurimisprobleemiks riigi üleminek autokraatlikult diktatuurilt Euroopale ning demokraatiale ning sellega kaasnenud välispoliitilise orientatsiooni muutus. See töö püstitab järgmised uurimisküsimused - Millised olid Portugali eeldused demokraatliku riigikorra kehtestamiseks? Millised Portugali riigi poliitilised- ja majanduslikud muudatused võeti ette jõudmaks Euroopa Liitu?

Lõputöö eesmärgiks on selgitada milline oli Portugali riigi üleminek autokraatlikult diktatuurilt demokraatiale, kuidas omas tähtsat osa selle juures sõjaväeline roll riigi juhtimisel ning milline oli Portugali orientatsiooni muutus pärast demokraatia kehtestamist. Lisaks selgitada Portugali poliitikat ja majandust enne ja pärast liitumist Euroopa Liiduga ning hinnata Portugali riigi tulemusi Euroopa Liidu liikmeks olles. Eesmärgi täitmiseks käsitles töö autor Portugali ajaloolist tausta, majanduslikke andmeid, poliitilist tausta ning strateegiaid, mille abil Euroopa Liitu jõuti.

Analüüsitulemustest selgus, et Portugal on edukalt täitnud oma eesmärgi jõuda Euroopa Liitu. Portugal on kehtestanud riigis demokraatia ning viinud läbi suuri poliitilisi ja majanduslikke muudatusi ja parandanud rahvusvahelisi suhteid üle maailma. Läbi on viidud majanduslik muudatusprogramm ning läbi Euroopa Liidu on nii välis- kui ka sisepoliitika oma eesmärkide saavutamisele lähemal, kui seda oldi enne Euroopa Liiduga liitumist.

Võtmesõnad: Portugal, Euroopa Liit, demokraatia, majandus, poliitika, rahvusvahelised suhted

SISSEJUHATUS

Portugal on üks vanimaid riike Euroopas, mistõttu Portugali poliitiline ajalugu on olnud pikk ja rikkalik. Enne Euroopa Liiduga liitumist toimus riigis mitmeid poliitilisi, majanduslikke ja sotsiaalseid langusi, mistõttu riigis valitses suur ebastabiilsus. Käesolevas töös keskendutakse peamiselt Portugali riigi teekonnale Euroopa Liitu. Portugal liitus 1986. aastal Euroopa Majandusühendusega, mis loodi 1957. aastal. See organisatsioon oli üks Euroopa Liidu eelkäijatest. Euroopa Liit tekkis alles 1993. aastal, 1. novembril kui jõustus Maastrichti leping.

Pärast 1974. aastat, kui Portugali pealinnas Lissabonis toimus veretu riigipööre - Nelkide revolutsioon, millega kukutati autokraatlik diktatuur, algas demokraatiale ülemineku protsess, mis suurendas Portugalil oluliselt võimalusi liituda Euroopa Majandusühendusega. Ka kiire dekoloniseerimine 1975. aastal ning algatatud majandusreformid aitasid tugevdada sidemeid Portugali ja Euroopa Majandusühenduse vahel.

Portugalil oli Euroopa Majandusühendusse jõudmiseks vaja mitmete erinevate eesmärkide täitmist, strateegiate loomist ja eelkõige majanduses ning poliitikas suurte muutuste läbiviimist, kuid enne seda oli vaja Portugali riigil demokratiseeruda. Väga olulisel kohal riikide demokratiseerumise hilisemal analüüsimisel on demokraatia üleminekuteooriad, mis annavad suure panuse demokratiseerumise protsessi kirjeldamisele ja tõstavad esile demokraatia tähtsuse. Euroopa Majandusühendusega liitumine sai hoo sisse demokraatia kehtestamisega, milleni jõudmist saab vaadelda läbi viie suurema verstaposti, mida riik võttis ette ajaperioodil 1976-1986. Kuna majanduses ja poliitikas oli riigil enne Euroopa Majandusühendusega liitumist mitmeid ebakõlasid, siis uuenenud mitmeparteisüsteemi ja kaksiktäidesaatva võimu abil tekkis suurem mõjuvõim ka rahvale ja ette võeti mitmeid suuri muutusi, uute parteide loomise ja presidendi mõjuvõimu vähendamise. Tähtsaks punktiks Euroopa Majandusühenduses on ka rahvusvahelised suhted, mille edendamine ja mõjutused võimaldasid Portugalil ühenduseni jõuda. Portugali riik hoiab tihedaid suhteid oma endiste kolooniatega ning toetades Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni ning NATO-t panustatakse

sellega palju Euroopa Liidu globaalsetele tegevustele. Majanduslikult aitab Portugal rahastada Euroopa Liidu programme ja projekte kõikides Euroopa Liidu liikmesriikides. Valdkondateks, mida Portugal aitab rahastada, on näiteks teedehitus, teadustöötajate toetamine ja keskkonnakaitse. Peale majanduse on Portugali aktiivsus märgatav ka ühises julgeoleku- ja kaitsepoliitikas, näiteks õhuruumide kaitstes.

Uurimisprobleemiks on Portugali riigi üleminek autokraatlikult diktatuurilt Euroopalikule demokraatiale ning sellega kaasnenud välispoliitilise orientatsiooni muutus. Antud töö püstitab järgmised uurimisküsimused: Millised olid Portugali eeldused demokraatliku riigikorra kehtestamiseks? Millised Portugali riigi poliitilised- ja majanduslikud muudatused võeti ette jõudmaks Euroopa Liitu? Töös uuritakse, milline oli Portugali riigi üleminek autokraatlikult diktatuurilt demokraatiale, kuidas omas tähtsat osa selle juures sõjaväeline roll riigi juhtimisel ning milline oli Portugali orientatsiooni muutus pärast demokraatia kehtestamist. Selgitatakse Portugali poliitikat ning majandust enne ja pärast liitumist Euroopa Liiduga ning samuti hinnatakse Portugali riigi praegust poliitilist ja majanduslikku olukorda Euroopa Liidu liikmeks olles. Selleks käsitletakse Portugali ajaloolist tausta, majanduslikke ja poliitilisi andmeid ning strateegiaid, mille abil Euroopa Liitu jõuti, vaadeldakse kas Euroopa Liiduga liitumine muutis Portugali rahvusvahelist orientatsiooni, ning ühtlasi analüüsitakse tegureid, mis ei lubanud Euroopa Liiduga liituda enne 1986. aastat ja tegureid, mis on kaasa aidanud Portugali liitumisel Euroopa Liiduga. Lähemalt vaadeldakse Portugali demokratiseerumist, demokraatia ülemineku teooriaid, välispoliitilisi allikaid, majanduse arengut, Euroopa Liiduni jõudmist ja demokraatiale ülemineku võrdlust Portugali, Kreeka ja Hispaania vahel.

Uurimus on jagatud neljaks peatükiks. Esimene peatükk hõlmab endas Portugali demokratiseerumist. Vaadeldakse Portugali välispoliitika allikaid ning demokraatiale ülemineku teooriaid. Põhirõhk on funktsionalismi, rahvusülesel ja geneetilisel teoorial. Seejärel tuuakse välja viis olulisemat versteposti, mis viisid riigi demokraatiani. Alapeatükina tuuakse välja demokraatia kehtestamise analüüs. Teine peatükk käsitleb Euroopa Majandusühendusega liitumist 1986. aastal. Peatükk kirjeldab Euroopa Majandusühendusega liitumise positiivseid ja negatiivseid külgi ning ka Portugali riiki pärast Euroopa Liiduga liitumist. Lisaks on välja toodud kas ja kuidas muutis Euroopa Liiduga liitumine Portugali rahvusvahelist orientatsiooni. Kolmas peatükk keskendub Portugali majanduslikele muudatustele enne ja pärast liitumist Euroopa Liiduga. Peatükk annab ülevaate tähtsamatest

majanduslikest näitajatest enne ja pärast Euroopa Liiduga liitumist. Neljas peatükk toob välja demokraatiale ülemineku võrdluse Portugali, Kreeka ja Hispaania vahel. Peatükk annab ülevaate Portugali, Kreeka ja Hispaania, kelle ajalooline taust vaadeldaval perioodil on sarnane, mitmetest nüanssidest ja sündmustest, mis toimusid enne demokraatia kehtestamist ja mille tõttu vajavad need riigid omavahel võrdlust. Alapeatükina on välja toodud ka võrdlus Portugali ja Kreeka riigi majanduse vahel ajaperioodil 1995-2013. Selle perioodi vältel toimus mõlemas riigis majanduslangus ning annab korraliku ülevaate tähtsamatest majandusnäitajatest enne ning pärast majanduslangust.

Bakalaureusetöö koostamisel kasutab autor kvalitatiivseid uurimismeetodeid, kus põhirõhk on asetatud akadeemiliste ja uurimuslike tekstide sisulisele analüüsimisele. Samuti on tähtis Euroopa Komisjoni ja Euroopa Majanduskoostöö ja Arengu organisatsiooni statistika.

1. PORTUGALI DEMOKRATISEERUMINE

1.1. Portugali välispoliitika allikad

Kaks tähtsat ajaloolist pärandit näitavad tänapäevase Portugali välispoliitikat defineerivaid prioriteete ja kujundavad poliitilist konteksti.

Esimene neist on Portugali seisund transatlantilistes suhetes, millele on Portugal keskendunud juba mitmeid sajandeid. Läbi nende suhete lõi Portugal impeeriumi ja sepistas strateegilisi liite. Nende liitude loomine oli väga vajalik Portugalile, kergendamaks riigi majanduslikku nõrkust. Teiseks tähtsaks pärandiks oli Nelkide revolutsioon 25. aprillil 1974. aastal. Selle tähtsa sündmusega kukutati autokraatlik diktatuur ja riik viidi üle demokraatlikule riigikorrale. Portugali üleminek diktatuurilt demokraatiale oli märkimisväärne muudatus võrreldes minevikuga, sest see lubas luua mitmepartei süsteemi. Mitmepartei süsteemi loomine tähendas seda, et kõik, mis ümbritses Portugali välispoliitikat ja strateegilisi prioriteete oli sisendatud nüüd vaid ideoloogilistes nõuetes ja poliitilised otsused vajasis suuremat rahvuslikku tuge otsuste õigustamiseks. Portugali üleminek diktatuurilt demokraatiale ning transatlantiliste suhete seisundi tulemused on omaseks Portugali poliitilisele ajaloole. (Robinson 2013)

Väljatoodud ajaloolisi pärandeid võib lugeda olulisteks tugitaladeks Portugali riigis, mis aitasid kaasa Euroopa Liitu astumisele. Esiteks läbi transatlantiliste suhete sai Portugal ehitada ja säilitada oma riiki. Juba sellel ajal, kui riik loodi, oli vaja sõlmida erinevaid liite, kindlustamaks Portugali tugevust riigina. Transatlantilisteks suheteks tänapäeval kutsutakse peamiselt Euroopa ja USA omavahelisi suhteid. „Tegelikult on aga Euroopa Liidu ja USA suhteid vaid üks element paljude omavahel põimunud sidemete seas, mis ühendavad ühelt poolt Euroopat ja teiselt poolt kogu Põhja-Ameerikat“ (Ora 2010). „Transatlantiline majanduslik seotus ning julgeoleku käsitlemine laias tähenduses tingivad vajaduse vaadelda mainitud sidemeid tihedas seoses ning samal ajal kindlustada, et nad üksteist täiendaksid“ (Ibid).

Teise pärandina välja toodud Nelkide revolutsioon, ei ole küll otseselt seotud Euroopa Liiduga liitumisega, küll aga väljus Portugali riik Nelkide revolutsiooni tõttu diktatuuri valitsuse alt ja sellega algas üleminek demokraatlikule riigikorrale, mis aitas riiki tuua

mitmeid muudatusi. Rahvale andis demokraatia suurema võimu ja parteide mitmekesisus aitas riigis toimuvat paremini ohjeldada. See lõi eelduse Portugalile Euroopaga liitumiseks.

Portugali välispoliitikas juba Külma sõja algusaastatest, võib välja tuua kaks sündmust, mis viitasid riigi strateegilise suuna duaalsusele. Esiteks Portugali kõhklus Marshalli Plaani üle 1947. aastal, mis illustreeris riigi reserveeritust rekonstrueerimise protsessi üle. Teisalt 1948. aastal allakirjutatud kahepoolne kaitselepung Portugali ja Ameerika Ühendriikide vahel, mis viis Portugali Atlandi julgeoleku süsteemi ja hiljem 1949. aastal NATOsse. (Teixeira 2004).

Portugali positsioon nii-öelda Euroopa küsimuses oli hoopis teistsugune, kui teistel riikidel enne liitumist Euroopa Liiduga. See oli silmnähtav, kui Portugalil tekkisid kahtlused seoses Marshalli plaani austamisega. Salazari, kes oli Portugali poliitik ja hiljem ka peaminister, kes kehtestas sisuliselt riigis diktatuuri, viisid need kahtlused kõigepealt keeldumiseni osalemast plaani esimesest faasist. Kui Portugal seejärel Marshalli plaani teisest faasist osa võttis, oli riigi välispoliitika põiklevalt pannud oma panused Euroopa ülesehitamisele: jäädi skeptiliseks, kuigi võeti osa organisatsioonide majanduslikust koostööst. Portugali suhtumine kõigi integratsiooni ja riigiüleste projektide suunas jäi „vaenulikuks“. Majanduslikus Euroopas oli Portugali kohalolek antud riigi jaoks pragmaatiline, poliitika poole oli aga hoiak, pigem strateegiline, sest tagasi lükati igasugune poliitiliselt ühendatud Euroopa tegevus. (Rollo 1994). Seega saab väita, et alates Nelkide revolutsioonist tasakaalustas Portugali transatlantilist orientatsiooni Euroopa orientatsioon. Riigile oli vajalik Euroopaga koostöö, kuigi sellese suhtumine oli algul vastu tahtmist. Portugali riigis teadvustati justkui endale, et Euroopaga seotud tegevust ei ole vaja oluliseks pidada ning igasugust poliitilist ja majanduslikku poolt ei tohiks muuta. Tegelikult oli see Portugali jaoks just kõige hea algus.

Euroopaga liitumist võis lugeda kui Portugali hea välispoliitika alguseks, sest demokraatiat võis võtta kui tinglikku faktorit. Kui ühendada Atlandi riikide integratsioon turvasüsteemis ja Portugali riigi eraldumine Euroopast, koos kompromissitu koloniaalse impeeriumi kaitsega, saame tulemuseks 13- aasta pikkuse Portugali koloniaalsõja. Sõda võimaldab defineerida strateegilisi valikuid, mis oli Portugali välispoliitikal kuni autoritaarse režiimi langemiseni. (Teixeira 2004)

Need valikud vastavad selgelt Portugali rahvusvahelise ja ajaloolise positsiooni teisele faasile. Esiteks vastuolu ning dilemma oht Euroopa ja Atlandi riikide valikute osas. See viis

poliitilise debatini, kus osapoolteks olid riigi kaks strateegilist valikut: Afrikanistid ja Europeanistid (Griffiths, Lie 1995) Kuna võimuloleva Salazari majanduslikud ja poliitilised huvid olid seotud suuresti ainult Aafrikaga, siis raskendas see Portugali dekoloniseerimist. Nimelt Portugali riigile olid Aafrika kolooniad väga oluliseks osaks Portugali arengu ja riigi tuleviku osas.

Teiseks Portugali tahtlik eraldatus Euroopast ja Atlandi riikide ülemmõju. Poliitilisel areenil, töötas režiim välja diplomaatilise strateegia, mis juhindus ülesehitatud Atlandi riikide valikust ja oli integreeritud NATO-ga. Majanduslikus pooles oli strateegiaks peamiselt meretagune tegevus ja kolooniad. (Griffiths, Lie 1995)

Portugalil oli küll mitmeid erinevaid Aafrika kolooniaid, kuid tegelikult ei suudetud neist väga kinni hoida. Esimene põhjus oli, see et Portugali rahvaarv oli niivõrd väike, et puudus lihtsalt rahvuslik toetus ülemere kolooniate vastu. Avastamine ja vallutamine sai alguse kõrgema klassi poolt, kes toetas sellist ettevõtmist. Kui Portugali kohalikud inimesed pidid valima, kuhu emigreeruda, valisid nad pigem Brasiilia kui Aafrika. Teiseks nõrkuseks Portugali kolooniatel oli kolm sajandit orjapidamist. Nii Guinea, Angoola kui Mosambiigi majandus oli keskendunud ainult orjade ekspordile. Kolooniaid omanud võimud ei teinud midagi orjapidamise vastu ja mõned neist said ka väga rikkaks, tänu millele ka orjapidajad teenisid suuri kasumeid. (Jones 2015)

Analüüsides neid kahte punkti, mis kinnitasid Portugali koha nii Euroopas kui ka rahvusvaheliselt üleüldiselt, võib väita järgmist. Demokraatiale üleminekuga viidi riigis läbi muudatusi, mis kinnitasid riigi jätkusuutlikkust. Kõige tähtsamaks selle juures oli Portugali välispoliitika euroopastamine. Välispoliitika euroopastamine aitas Portugali riiki just demokratiseerumise protsessis ja rahvusvaheliste suhete arendamisel. Samuti tuleb euroopastamine kasuks Portugali riigi rahvusvahelise orientatsiooni paremaks muutmisel. Paremaks rahvusvahelist olekut ja positsiooni, kui dekoloniseerimise ajaperioodil. Kogu eelnev on vajalik ka Euroopa Liiduga liitumisel, kui on kinnitatud enda koht rahvusvaheliselt ning riigis valitseb demokraatia. Saamaks tunnustust teistelt Euroopa riikidelt ja parandamaks ka rahvusvahelisi suhteid, pidi Portugal muutma nii oma sise- kui välispoliitikat.

Nii välispoliitiliste strateegiate kui majanduslike muudatuste välja töötamine on aidanud Portugalil paremini oma eesmärke saavutada. Välispoliitikas integratsioon NATO-sse on suureks abiks ka riigi julgeolekule, sest NATO on kollektiivse kaitse põhimõttel rajanev organisatsioon. Peamine välispoliitiline eesmärk sõjajärgses Salazari valitsuses, oli seada

Portugali riik koostöösse läänega ja olla NATO asutav liige 1949. aastal. (Teixeira, 1998:78-79) Väikse ja keskmise suurusega Euroopa Liidu riigi nagu Portugal jaoks, on koha säilitamine NATO-s väga oluline. Portugal pühendus ühelt poolt Euroopa Majandusühendusele ja sealsetele nõuetele ja teisalt pürgis NATO-sse, suurendades nii oma kaitsevõimet. Portugali taktika oli justkui „kahel eririndel“ laveerida ja leida tasakaal nende kahe organisatsiooni vahel. (Machete, 2009:30) Kahel eririndel töötamine võib olla küll riigile keeruline, kuid Portugal vajab väga oma välispoliitiliste eesmärkide täitmist, seega oli nii NATO-sse kui Euroopa Majandusühendusse kuulumine väga oluline. Tänu minevikus omatud kolooniatele oli võimalik mõlemat organisatsiooni selle teema juures aidata. Kolooniatega tegevus minevikus viitab sellele, et Portugal on selles valdkonnas just väga tugev ja saab sellega anda suure panuse just Euroopa Liitu, NATO-sse ja ka euroopastumisele.

1.2. Demokraatia ülemineku teooria

Järgnevalt vaadeldakse demokraatia ülemineku teooriaid, mis on väga olulised riikide demokratsiseerumisel. Demokraatia ülemineku teooriate vaatlus on vajalik antud töös vaatlemaks, millist ülemineku teooriat kasutas Portugal üleminekuks demokraatiasse ning milliseid lähenemisi saab ülemineku teooriate osas kasutada. Lisaks tuuakse välja kolme kõige olulisema ülemineku teooria lühikirjeldus, režiimi muutuste võrdlemise jaoks erinevate riikide vahel. Demokraatia üleminekuteooria annab suure panuse demokratsiseerumise protsessi ja tõstab esile demokraatia tähtsuse.

Ülemineku teooriad ehk teisiti öeldes teoreetilised mudelid on suuresti mõjutatud teoreetilistest raamistikudest. Need teooriad on pärit sotsiaalteadusest- süsteemi teooria, poliitilise kultuuri teooria, otsustamise teooria, moderniseerimise teooria, struktuurafunktsionalismi ja institutsionalismi teooria. Erinevad teoreetilised lähenemised ülemineku teooriale on taganud mitmesugused analüütilised raamistikud. Need raamistikud on vajalikud võrdleva uuringuga ülemineku režiimide jaoks, läbi erinevate regioonide ja kindlaks tehtud faktorite abil. Seda kõike selleks, et seletada osalisi üleminekuid, mis on mõjutanud erinevaid riike, erinevates olukordades. (Guo 1999)

Iga faktor, mis on üleminekuteooriate osas välja toodud, loetakse väga oluliseks. Kuid mida pole tõestatud on, see kas need kõik faktorid on vajalikud, täiendavad või piisavad režiimi ülemineku protsessi jaoks. (Tsiridis 2008)

Kirjanduses on ülemineku teooria kohta tekkinud mitmeid vaidlusi. Definitsiooni 'üleminekule' on mitmesuguseid. „Üleminek on ajavahemik ühe poliitilise režiimi ja teise vahel... Üleminekud on piiritletud ühelt küljelt autoritaarse režiimi tühistamisega ja teiselt küljelt mingi osa demokraatia sisestamisega. Tagasitulek autoritaarse reegli juurde või revolutsioonilise alternatiivi esilekerkimine“ (O'Donnell, Schmitter 1986)

Demokraatliku ülemineku teooria osas võib välja tuua neli erinevat teoreetilist lähenemist. Struktuuriline lähenemine, strateegiliste otsuste lähenemine, institutsionaalne lähenemine ning poliitiline majanduslik lähenemine.

Struktuuriline lähenemine eeldab majandusliku arengu, poliitilise kultuuri, klassihuvide konflikti, sotsiaalsete struktuuride ja teiste sotsiaalsete tingimuste võimekust seletada ülemineku tulemusi. Selle lähenemisega tehti algust 1960ndal ja 1970ndatel. (Guo 1999)

Demokraatia ülemineku teooriaid uurinud inimesed avastasid oletuse, et kindlad sotsiaalsed ja poliitilised struktuurid peavad olema paigas, enne kui demokraatiat saab kehtestada. (Rustow 1970)

Strateegiliste valikute tüüpi lähenemine keskendus peamiselt eliidi strateegiliste valikute vastastikusel mõjul eduka või läbikukkune demokraatliku ülemineku seletamiseks. Selle lähenemise juures keskenduti peamiselt mikro tasandile. Kriitiline roll oli eliidi ja nende strateegia valikutele ning autoritaarse režiimi lõhedele. (Guo 1999)

Institutsioonilise lähenemise juures pandi rõhku institutsioonidele, mis tekkisid tänu poliitikale ning poliitilistele tegevustele. Rõhutati institutsiooni rolli poliitilistes tegevustes osalejate eesmärkide kujundamisel ja piiramisel. (Ibid) „Nii kaua kui riik jääb kauemaks ülim keskseks võimuks, jäävad väljavaated demokraatia suunas väga minimaalseks“ (Abootalebi 1995)

Poliitilise majanduse lähenemise juures on oluline see mis järgneb pärast poliitilisi ja majanduslikke reforme. Vastastikune mõjutus poliitika ja majanduse vahel selgitab muutlikke variatsioone ülemineku tulemustes. Tähtsal kohal on tulemustes suurt rõhku pööratud kaksik-üleminekule autoritaarse valitsemiskorra alt ühendatud demokraatiasse. (Guo 1999) Siinkohal

saab välja tuua Portugali riigi, kes suutis kaksiktäidesaatva võimu kehtestada oma riigis ja väljuda diktaatorliku režiimi alt.

Režiimi muutuste võrdlemise jaoks erinevate riikide vahel on kõige olulisemad kolm ülemineku teooriat liigitatud peamiselt kolmeks: funktsionalismi, rahvusülene ja geneetiline teooria. Kõik kolm rõhutavad sotsiaalmajanduslikke struktuuriliseid faktoreid, rahvusvahelisi mõjutusi ja arengusuundi ning poliitilise eliidi strateegiaid. (Tsiridis 2008)

1.2.1. Funktsionalismi teooria

Funktsionalismi teooria ehk teisisõnu moderniseerimise teooria kirjeldab ja seletab traditsiooniliste või vähearenenud riikide üleminekust kaasaegsesse ühiskonda. Moderniseerimise teooria on olnud üks suuremaid perspektiive rahvusliku arenenud ja vähearenenud sotsioloogia valdkonnas alates 1950ndates aastatest. Peamine tähelepanu on keskendunud viisidele kuidas minevikus ja olevikus mittekaasaegsed ühiskonnad said kaasaegseks läbi protsesside nagu majanduslik kasv ja muutused sotsiaalses, poliitilises ja kultuurises struktuuris. (Armer, Katsillis 2001) Seega saab moderniseerimise teooria kohta tuua välja seose, et seda kasutatakse eelkõige traditsiooniliste ja vähearenenud riikide juures, kes on püüdnud kaasaegse ühiskonna poole. Funktsionalismi ehk teiste sõnadega moderniseerimise teooria keskendubki peamiselt niiöelda moderniseermisele. Mittekaasaegsete riikide uurimine läbi majandusliku kasvu ja struktuuri muutuste annab vajaliku ülevaate sellest kuidas kaasaegsesse ühiskonda jõuda.

Ühenduses poliitilise kultuuri, majandusliku arengu ja demokraatia vahel kogu selles struktuuris sai tähtsaks mõiste „kodanikukultuur“. (Almond, Verba 1963) See termin kirjeldab kultuurilist tagatausta, mis sisaldab endas kodanike usaldust ja oluliselt rahvuslikult suurt toetust demokraatlike tavade ja institutsioonide vastu. Funktsionalismi struktuuris üritab kodanikukultuur ühendada moderniseermise teooriaid tegeliku režiimi muudatuse protsessiga. (Tsiridis 2008) Riigi kodanikud mõjutavad kindlasti suuresti riigi demokraatia kehtestamise protsessi. Kuna demokraatias osaleb kodanikkond poliitikas, siis on mõiste „kodanikukultuur“ täiesti mõistetav moderniseerimise teooria juures, kui seda ühendada tegeliku demokraatia kehtestamise protsessiga.

1.2.2. Rahvusülene teooria

Rahvusvahelised arengusuunad on esile tõstetud kui võtmetegurid demokratsiseerumise protsessis. (Pridham 2001) Rahvusülesed teooriad omavad laiaulatuslikku pool-ajaloolist lähenemise sarnasust funktsionalismi teooriaga, kuid on sellest arendanud välja veel pikema rivi faktoreid seletamaks demokratsiseerumist. Näiteks struktuuralsed selgitused, mis põhinevad sotsiaalmajanduslikel oludel. (Londregan, Poole 1996) Nimele sarnaselt on rahvusülene seostatav ajaloolise lähenemisega.

Täpsemalt rääkides otsis Samuel Huntington välja viisi kuidas seletada üleminekut demokraatlikule režiimile majanduslike, sotsiaalsete, kultuuriliste ja väliste trendide seisukohalt ja tutvustas „lainete“ demokratsiseerumise temaatikat. Ta defineeris seda „lainet“ kui gruppi, kes on üleminekul mitte-demokraatlikust demokraatliku režiimini, kes ilmnevad kindlaks määratud ajaperioodil. Teine grupp, kes jääb sellest ajaperioodist välja liigub selle ajaperioodi jooksul esimese grupi suhtes vastupidises suunas. Eeldus on, et sellisel juhul ilmneb niiöelda lumepalli efekt, tänu rahvusülestele mõjutustele või vastastikusele toimele ja geograafilisele lähedusele. (Huntington 1991)

Lumepalli efekt on sellise teooria juures väga oluline, kui viia kokku kaks erinevat gruppi, kes üksteisele vastupidises suunas liiguvad. Kui ühte neist gruppidest saadab edu demokraatias, siis võib see põhjustada teises grupis demokratsiseerumist. Selle tõttu ilmnevadki mõjutused, mis erinevad üksteisest, sest demokraatia kehtestamisel on mõjutused hoopis teistsugused, kui demokraatias olles. Võib ka väita, et lumepalli efekt ei pruugi alati töötada, sest demokraatiat ei suudeta igas riigis kehtestada sarnaselt.

1.2.3. Geneetiline teooria

Geneetiline teooria erineb nii funktsionalistlikust kui ka rahvusülesest teooriast peamiselt tänu kahele punktile: Esiteks, see keskendub peamiselt demokraatiale ja sinna jõudmisele, mitte selle tugevdamisele. Teiseks, rõhutab see poliitilisi valikuid, mis on tehtud eliidi poolt. 1970ndatel aastatel toimusid täpselt samasugused režiimi muutused Portugalis, Kreekas ja Hispaanias, mis stimuleerisid esimeste geneetiliste ideede arengut. (Tsiridis 2008)

Need arengud pürgisid Dankwart A. Rustowi tööni, kus tõi ta välja demokraatilise protsessi ning selle, mis aitab seda protsessi käima saada ja kuidas seda ka säilitada. Tema geneetiline teooria tagas ajalooliseid võimalusi, õnnetusi ja tahtmatuid demokraatia eeltingimusi. Ta ei näinud sotsiaalmajanduse või kultuursete eeltingimuste vajalikkust demokraatiale. (Waterbury 1999) Geneetilise teooria erinevus funktsionalistlikust ja rahvusülesest teooriast tõi välja selle peamise olulise. Kui teised kaks keskendusid peamiselt demokraatia tugevdamisele, siis see teooria demokraatiale ja sinna jõudmisele. Töös uuritavas Portugalis toimunud muudatused režiimis aitasid luua just uusi geneetilisi ideesid. Sellised muudatused aitavad luua demokraatlikku protsessi kõikide vigade ja parandustega.

1.2.4. Üleminekuteooriate analüüs Portugali seisukohalt

Peamise kolme ülemineku teooria osas on oluline see, et nad täiendavad üksteist rohkem, kui võiks arvata. Seetõttu on väga oluline neid kõiki kolme teooriat omavahel siduda ja neid kõiki ka eraldi välja tuua. Just väljatoodud kolm peamist üleminekuteooriat on vajalikud seletamiseks eelkõige Portugali ja ka Kreeka ning Hispaania ühiseid ajaloolisi jooni. Tsviiltööstuse olemasolu, välismõju ning eliidi roll- need kõik on sisendatud funktsionalismi, rahvusülese ja geneetilise teooria sisse. (Fishman 1990)

Kolm väljatoodud aspekti, mis on sisendatud teooriatesse on vajalikud ka Portugali seisukohalt. Tsviiltööstuse olemasolu majanduse arendamiseks; välismõju, mis tuleneb kas teistel riikidel või organisatsioonidel, aitamaks üleminekul ja struktuuri muutmisel; eliidi rolli, kes suudavad oletada vajaminevat jõudu üleminekuks ja läbi viia kogu üleminekut. (Tsiridis 2008)

Sidudes kõik kolm üleminekuteooriat tuleb välja täielik üleminekuteooria, mida kasutas Portugal riigi üleminekul diktaatorlikult režiimilt demokraatiale. Rääkides teoreetilisest lähenemisest, oli Portugal kõige lähemal poliitilisele majanduslikule lähenemisele, sest seal pöörati suurt rõhku kaksik-üleminekule autoritaarselt valitsemiskorra alt ühendatud demokraatiasse. Portugal oli riik, kes suutis kehtestada kaksik-täidesaatva võimu ning väljuda diktaatorliku režiimi alt.

Funktsionalismi, rahvusülese ja geneetilise teooria osas, ei saa ühte kindlat teooriat siiski välja tuua, millele Portugali riik kõige rohkem sarnaneb, sest igast teoriast on midagi kasutusele võetud. Geneetilise teooria jaoks tehti muudatusi Portugali riigi režiimis nii, et esimesed geneetilised ideed saaks arenema hakata. Rahvusüleses teoorias on Portugali jaoks olulised sotsiaalmajanduslikud olud, mis näitavad riigi struktuuri. Kuna moderniseerimise teooria on samuti väga oluline, siis selle peamine tähelepanu on seotud ka Portugaliga. Minevikus oli Portugal mittekaasaegne ühiskond ning sai kaasaegseks läbi protsesside nagu on moderniseerimise teoorias välja toodud - majanduslik kasv, muutused sotsiaalses, poliitilises ja kultuurses struktuuris.

1.3. Viis verstaposti Portugali teel demokraatiani

Demokraatlike institutsiooniliste normide arendamine on võtnud aega. Portugal on pidanud läbi elama mitmeid sündmusi tugevdamiseks oma jõudmist demokraatlikku režiimi. Need probleemid on seotud uue kaksiktäidesaatva võimu töölesaamise, tsiviilkontrolliga sõjaväe üle, integratsiooniga Euroopa Majandusühendusse, valimisliitude ehitamisega üle ideoloogiliste erinevuste ja rahu alternatiividega kehtiva ja olemasoleva jõu üle. (Manuel 2010)

Esimene etapp Portugali teel demokraatiani oli diktatuuri alt väljumine ja demokraatia kehtestamine. Demokraatia kehtestamist oli vaja kaksiktäidesaatva võimuni jõudmiseks. Tänu kaksiktäidesaatvale võimule kehtestati ka Portugalis konstitutsioon, mille läbi suudeti vähendada presidendi ainuvõimu riigis.

Teine punkt oli seotud Portugali sõjaväe eemaldamisega poliitikast. 1976. aastal Portugalis valitsenud Revolutsiooni Nõukogu koosnes vaid sõjaväe ohvitseridest ja pärast Nelkide revolutsiooni siirduti üleminekuperioodi, mis lõppes demokraatliku valitsemisvormi juurde naasmisega.

Kolmas verstapost oli Euroopa Majandusühendusega liitumine 1986. aastal. Kuna Portugali majandus oli võrreldes teiste organisatsiooni-liikmetega küllaltki nõrk ja jäädi ka

majanduslike näitajate poolest tugevalt alla, siis liitumine oli eeskätt majanduslikult esmatähtis.

Neljanda punktini jõuti samuti 1986. aastal, kui toimusid presidendivalimised. Tähtsad ei olnud need valimised lihtsalt presidendi valimise pärast, vaid esimest korda ei kasutatud enam militaarset kandidatuuri, mille tulemusena näidati režiimi suunda ja tooni.

Viienda verstaposti alla kuulub poliitiliste parteide võimuvahetus. Seda seetõttu, et kui enne oli vaid kaks suuremat poliitilist parteid, kes olid omavahel võimuvõitluses, siis demokraatia kehtestamisega tekkis neid rohkem. Sellega tekkis rahval rohkem valikuvõimalusi erinevate parteide näol, kellel kõigil oma eesmärgid olid püstitatud. Siinkohal oleks vajalik välja tuua nende viie verstaposti relevantsus.

1.3.1. Konstitutsioonilise demokraatia kehtestamine

Esimene punkt on seotud konstitutsioonilise demokraatia kehtestamisega, mis Portugali näitel, päädis kaksiktäidesaatva võimuga ja mida üritati tegelikult funktsioneerima saada. Kaksiktäidesaatev võim kehtib juhul, kui lisaks valitsusele on ka riigipeal täidesaatev võim.

Kaksiktäidesaatvat võimu võib leida vähesel määral liberaalsetest ja alles kujunevatest demokraatlikest riigikordadest. Kõige silmapaistvaim näide on Prantsusmaa. Näitena võib välja tuua kuus kaksiktäidesaatva võimuga riiki, milleks on: Soome, Prantsusmaa, Liibanon, Maroko, Portugal ja Sri Lanka. Nende kõikide riikide vahel on küll märgatavaid erinevusi, kuigi Prantsusmaa süsteemi võetakse ikka kui põhimudelit. See aga ei tähenda, et kõik nimetatud riigid peaksid sisaldama, kas kõiki või vähemasti suurel määral Prantsusmaa mudeli tunnuseid. Nii Soomes, Portugalis, Sri Lankal kui ka Liibanonis koosneb täidesaatev võim presidendi ja peaministri partnerlusest, kui samal ajal Marokos on see partnerlus monarhi ja peaministri vahel. (J.D. Derbyshire, I. Derbyshire 2010)

Portugali variant kaksiktäidesaatvast võimust on arenenud alates 1976. aastast kui võeti vastu uus konstitutsioon. Pärast pikka perioodi diktatuuris ja militaarse valitsuse all oli sujuva ülemineku jaoks tsiviilvalitsuse juurde vaja muuta presidendi rolli. Siiani oli seda defineeritud, kui „valvekoera“ rolli militaarse valitsuse jaoks, tagamaks presidendi huvide heakskiitu tsiviilisikust peaministri poolt. Suhe nende kahe täidesaatva võimu vahel sõltus

sama palju isiksustest, kui konstitutsioonilistest reeglitest. Ülevaadatud 1982. aasta konstitutsioon vähendas presidendi võimu ja neli aastat hiljem sai üle 60 aasta esimeseks tsiviilisikust inimene Portugali presidendiks. Poliitiline jõud oli nüüd koondunud enam peaministri kätte, kuigi ta ei olnud veel ehtsa parlamentaarse täidesaatva võimu juht. (Ibid)

1.3.2. Sõjaväe eemaldamine poliitikast

Teine punkt oli tegeleda sõjaväe eemaldamisega poliitikaga seonduvast. Aastal 1976 loobus Portugali välisministeerium aktiivsest poliitikast ja loodi Revolutsiooni Nõukogu, millele anti konstitutsiooniline võim panna veto igale seadusele, mis seadusandluse läbis. See nõukogu koosnes sõjaväe-ohvitseridest, kes olid valitud sõjaväe poolt, seismaks valitud poliitikute eest. Nõukogu ülesandeks sai kaitsta revolutsiooni ja konstitutsioonilist keelt, mis pani aluse klassideta ühiskonna loomisele. (Shercliff 2015)

Riigipöörde ehk Nelkide revolutsiooni organiseerisid valitsusega ja iseäranis koloniaalsõjaga rahulolematud ohvitserid, kes olid koondunud organisatsiooni Relvajõudude Liikumine (portugali keeles Movimento das Forças Armadas). Sündmuse nimi tuleb sellest, et sõdurid, kes tähistasid tänavatel riigikorra muutust, kandsid püssitorudes ja vormidel nelgiõisi. Revolutsioon lõpetas koheselt koloniaalsõja ehk tänu relvajõududele Angolas ja Mosambiigis sai Portugali vägede relvastatud vastupanu lõpu iseseisvusliikumiste tõttu. (Ibid)

Nelkide revolutsioon juhatas sisse kaheaastase üleminekuperioodi (1974–1976), mil riiki juhtisid sõjaväelased. Üleminekuvalitsus sattus 1975. aastal peaaegu täielikult kommunistide mõju alla. Sel ajal anti pikemate läbirääkimisteta iseseisvus kõigile Portugali kolooniatele Aafrikas ja algatati massiline riigistamise programm, millega tekitati tõsist kahju Portugali majandusele. 1976. aastal toimunud parlamendi- ja presidendivalimistega pöörduiti tagasi demokraatliku valitsemisvormi juurde. (Puddington 2014)

Sõjaväe eemaldamine poliitikast ja tsiviilisikust presidendi võimule pääsemine olid selgelt vajalikud sammud loomaks tõelist demokraatiat. 1982. aasta konstitutsiooniline täiendamine oli elutähtis samm euroopastumisele uues Portugali poliitilises režiimis.

1.3.3. Euroopa Majandusühendus

Kolmanda punktini jõudis Portugal, kui 1. jaanuaril 1986. aastal liituti lõpuks Euroopa Ühendusega, ehk organisatsiooniga, mille järgi tekkis hiljem Euroopa Liit. 1. Jaanuari 1986 võib Portugali majanduses pidada üheks tähtsamaks päevaks. Kuna liitumise eelselt oli Portugali riigi arengutase võrreldes liidu liikmesriikidega madalamal tasemel, pidi Portugal algusaastatest alates kaasama ja võtma vastu mitmeid seadusandluse muudatusi, mis vastaksid Euroopa Liidu standarditele. Kuni 1991. aastani oli Portugali majandus tõusujoonel, näidates efektiivset majanduse arengut. Majanduskasv Portugalis oli võrreldes perioodiga enne Euroopa Liiduga liitumist märgatav, kuid jäi siiski oluliselt madalamale tasemele võrreldes teiste liikmesriikide tasemega. (Santos 2010)

1.3.4. Koalitsiooni formatsioon

Neljas eesmärk, milleni Portugalil vaja jõuda oli koalitsiooni formatsiooni seostamine ja liitlaste kogumine kogu valitsuse seas. See saavutati 1986. aastal presidendi valimistega. Presidendi valimised 1986. aastal olid väga olulised vähemalt kahel asjaolul. Esmalt olid need esimesed presidendi valimised alates 1976. aastast, kus valimistel ei olnud hääleõigust sõjaväelastel. Teiselt kasutab Portugal ka kahe valimisega protseduuri presidendivalimistel, mis tähendab, et kui ükski kandidaat ei saa häälteenamust üle 50% esimesel hääletusel, siis toimub teine hääletus esimese kõige enam hääli kogunud presidendikandidaadi üle. (Manuel 1996)

1.3.5. Poliitiliste parteide võimu vaheldus

Viies ja viimane verstepost haarab endasse poliitiliste parteide vahelise võimu vahelduse. Uus Portugali demokraatia on hästi hakkama saanud siin valdkonnas.

Võib väita, et parteide osakaal on tõusnud riigi sees, sest parteisid on tekkinud aina rohkem juurde ja konkurents kasvab. Riigile toob uute ideede ning eesmärkidega parteide teke juurde eelkõige konkurentsi, kuid ka võimalikke häid lahendusi riigi tegemistes. Uute parteide teke muudab raskemaks suuremate parteide tööd, pakkudes välja erinevaid lahendusi, mis ühiskonnale meele järgi on ja laiendades poliitiliste parteide vahel valiku tegemist.

1.4. Demokraatia kehtestamise analüüs

Need viis läbitud punkti on olnud aluseks uue demokraatliku riigikorra loomiseks Portugalis. Võttes aluseks Euroopa traditsioonilise demokraatia, saab viidata kaasaegsele poliitilisele režiimile Portugalis, sest see on omaks võtnud ja seejärel institutsionaliseerinud kolm aluskriteeriumit: esimesed, vabad ja ausad valimised on läbi viidud tavalisel regulaarsel baasil, kus täiskasvanud kodanikud on valimisse hõlmatud alates 1976. aastast. Teiseks, need valimised on avatud olnud kõikidele ametikohtadele, kaasaarvatud ka kõige kõrgematele ja mõjuvõimsamatele poliitilistele rollidele. Ja kolmandaks elementaarsed tsiviil- ja poliitilised õigused on austatud Portugalis. (Manuel, Hamann 1999: 71–99).

Eelpool toodud viis versteposti on väga olulised just Portugali sisepoliitika seisukohalt, kuna need olid viis peamist kriteeriumit, mille läbi jõudis Portugal demokraatiani ja sealt edasi ka Euroopa Majandusühendusega liitumiseni.

Kui enne oli riigipeal vaid niiöelda valvekoera roll riigi juhtimisel ja riik diktatuuri ning sõjaväelise võimu all, siis tsiviilvalitsuse juurde naasmine andis ohjad taas rahvale. Samuti vajab riik kaksiktäidesaatva võimu kehtima hakkamist, jõudmaks uue konstitutsiooni loomiseni ja seejärel ka presidendi mõjuvõimu vähendamiseni. Suurem poliitiline jõud langes küll riigi peaministri peale, kuid vähemalt saadi uus võim kehtima.

Teise punktina välja toodud Portugali sõjaväe eemaldamine poliitikast oli vajalik tõelise demokraatia loomiseks. Sõjaväelaste suur roll poliitikas ei olnud riigi rahvale meeltemööda ning ilmselt ei oleks seesuguse valitsemisviisiga jätkamine viinud lähemale ka demokraatia tekkele. Samas oli sõjaväelastel oluline roll autokraatliku režiimi kukutamisel. Nelkide revolutsioon oli kindlasti üks sündmustest, mis küll viis Portugali majanduse väga

halba seisu ja seda suure riigistamise programmi kehtestamise tõttu, aga sellest saadi edukalt üle ja uute presidendivalimistega jätkati tõelise demokraatia poole püüdemist.

Portugali liitumine Euroopa Majandusühendusega 1986. aastal aitas oluliselt kaasa riigi edendamisele tulevikus. Nimelt liitumisega alustati majanduse parandamist, mis varasemalt oli olnud madalseisus. Teisalt tõi organisatsiooniga liitumine Portugalile kaasa ka mitmeid toetusi. Samuti pakuti Portugalile võimalust laiendada riigi rahvusvahelisi suhteid, mis kunagistele Aafrika kolooniatele keskendumise tõttu ei olnud ka kõige paremad. Uue presidendi valimine ja uue demokraatia töölesaamine stabiilse ja aruandekohustusega presidendi näol viitavad juba kaasaegsemale demokraatlikule riigikorrale ja mõtlemisviisile.

2. EUROOPA LIIDUGA LIITUMINE

2.1. Euroopa Liiduga liitumise positiivsed ja negatiivsed küljed

Euroopa Liiduga liitumine on toonud tohutut kasu Portugalile, sealjuures parandanud suure osa rahvastiku elamistingimusi.

Erinevatele teenustele panustades on kasutegur Portugali riigile väga suur, sest just teenuste valdkonnas on Portugalis eeliseid. Portugali veinide ja korkide ekspordi abil, mida üle maailma kiidetakse, aidatakse kaasa ka majanduskasvule. Raskest majanduslikust olukorrast välja tulemiseks on Portugalil vajalik saada Euroopa Liidu poolt pakutavaid toetusi.

Portugal omab töötajate seisukohalt väga palju töötunde nädala kohta. Euroopa Liiduga liitumine on kasulik Portugali inimeste tervisele, vähendades keskmist töötundide arvu nädalas ja annab seetõttu rohkem võimalusi puhkusteks Euroopa Liidu riikides. Esialgu ei paista tervise halvenemine välja, kuid suurte ületundide näol võib sattuda haiguste kүүsi, mis viitavad varajase surmani ja iive langetamiseni. (Magone 2004:85) Järgmisena on välja toodud Portugali peamised positiivsed küljed, mis tulenevad Euroopa Liiduga liitumisest:

- Riikide vaheline liikumine inimeste jaoks
- Lihtsustatud toodete vahetus ilma piiri kontrolli ja tollilõivuta
- Panus ekspordi tööstusesse suurema lisatud väärtuse ja suurepärase tehnoloogilise innovatsiooni ning oskustöölise tööjõuga. Kuigi progress on jätkuvalt väga aeglane.
- Panus oskusteenuste- turism, konverentsid, rahvusvaheline kaubandus, logistika, lennundus ja merendus. Portugalil on silmapaistvalt konkurentsivõimelised eelised nendes sektorites.
- Panus põllumajanduse ja agrometsanduse spetsialiseerumisele konkurentsivõimeliste toodetega, millel on kõrge väärtus. Mõned sektorid, näiteks veini või korki oma on olnud väga dünaamiline maailmas.
- Kasvanud kvaliteet ja ligipääs informatsioonile.
- Ühiskondlike teede konditsiooni märgatav paranemine.

- Paremad doktorid ja arstid haiglates, tänu Euroopa Liidu toetustele.
- Inimeste puhkuse veetmine aina tihedamalt teistes riikides.
- Suuremad palgad, töötundide arvu vähenemine nädala kohta.
- Suurem panus haridusse, erinevad kursused ja haridus muutus kohustuslikuks kuni 15. eluaastani.

(Santos 2010)

Hetkel võib välja tuua järgmised negatiivsed küljed, mis on tingitud Euroopa Liiduga liitumisest:

- Portugal muutus haavatavaks konkureerivate toodete sisenemisega teistest liikmesriikidest ja kogutoodang on väga väike võrreldes keskmise Euroopa riigiga, seega konkurents ei ole Portugali kasuks.
- Tänu osadele faktoritele, nagu näiteks tehnoloogiline mahajäämus ja geograafiline karakteristik, kui ka põllumajanduslik poliis, millest ei ole riigile mingit kasu, on riik väga eelarvamuslik põllumajanduses ja kalanduses.
- Iseisvuse vähenemine Portugali riigis.

(Ibid)

Kuigi riiki siseneb palju konkureerivaid tooteid teistest liikmesriikidest, ei tohiks Portugali riiki see mõjutada. Võrreldes teiste Euroopa riikidega jääb Portugal konkurentsias alla, seetõttu on vajalik kogutoodangu suurendamine alates Euroopa Liiduga liitumisest. Sisetoodangu suurendamine ja uute strateegiatega genereerimine Portugali ühiskonnas on üks viis suurel turul konkureerimiseks. Konkurentsituuring Euroopas on tihe, kuid see ei välista Portugali riigi toodete kasvu turul.

Tehnoloogia areneb väga kiiresti ja tehnoloogiline mahajäämus on kiiresti saavutatav. Seetõttu on Portugalil Euroopa Liidu liikmena olnud mitmeid võimalusi tehnoloogia arendamiseks. Esmalt taotlema Euroopa Liidult lisatoetust tehnoloogia valdkonna arendamiseks. Selle abil võib Portugal midagi uut arendada ja sealjuures areneda tehnoloogia valdkonnas. Arendades tehnoloogiat laieneb Portugali riigis kogu eeltoodud valdkond ja kasutusele saab võtta uusi abivahendeid riigi paremaks toimimiseks. Teisalt aitab tehnoloogia arendamine jõuda lähemale Euroopa Liidu keskmisele.

Iseseisvumise kadumine võib olla tingitud erinevate rahvaste sisserändest, mis Portugali ühiskonnas võib kaasa tuua ühiskonna rahulolu madalamale tasemele viimise. Teisalt võib iseseisvumise kadumine olla tingitud ka ühiskonna kardetavast ohust sattuda võõra riigi võimu alla. Kahte väljatoodud põhjust võiks arvesse võtta Portugali riigi sisepoliitikas, vältimaks tulevikus riigi iseseisvuse kaotamist.

2.2. Riik pärast Euroopa Liiduga liitumist

Euroopa Liiduga liitumine oli Portugali jaoks väga oluline otsus. Pärast aastaid suhtelises isolatsioonis, liitus Portugal Euroopa integratsiooni rongiga. Ootuses, et liitumine aitab tugevdada uusi asutatud demokraatlikke institutsioone, aidata moderniseerida vanaks jäänud majanduslikku struktuuri ja muuta paremaks suhteid Euroopa naabritega. Ühiskond nägi liitumist Euroopa Majandusühendusega, kui vormi poliitilisest üleskasvamisest. See peegeldas ka poliitilist joondust koos teiste Euroopa riikide ja euroopastamisega. Portugali liitumine peegeldas lisaks ka demokraatia vanamoodsat poliitilist struktuuri. (Royo 2000) Portugali ootused olid suured enne Euroopaga liitumist, aga samas jäädi siiski tagasihoidlikuks, sest alles hoiduti Euroopaga koostöö tegemisest ja kindlasti oli osa rahvast väga skeptilised liitumise suhtes. Kui Portugali majanduslik mahajäämus ja olematud suhted teiste riikidega jäänuks samaks, oleks jätkamine tulevikus ilma Euroopata olnud väga raske. Just nimelt paiknedes veel kõikide erinevate liikmesriikide vahel, siis suhete loomine oli möödapääsmatu.

Sisenemine Euroopa Liitu on toonud riigile suurt kasu. Portugal on saanud Euroopa Liidu strukturealseid toetusi, mida on kasutatud kolme füüsilise infrastruktuuri ja pealinna aktsiate jaoks. Samal ajal on viimase viieteistkümne aasta jooksul laienenud kaubandus, mis on drastiliselt suurenenud. Lisaks on suure tõusu läbinud välisinvesteeringud. Üks peamistest põhjustest, mis eristas Portugali Euroopa keskmisest ja miks on riik saanud toetusi ja kaubanduse osakaalu suurenemine, on majandusliku erinevuse vähendamine. (Royo 2000) Toetuste saamine parandab kõvasti riigi majanduslik seisundit ja Portugalile oli see liitumise ajal väga oluline, kuna just majanduslik pooles oli mahajäämus kõige suurem.

Portugali sisenemine Euroopa Komisjoni ehk Euroopa Liidu täidesaatvasse organisse, on toonud suurt tulu ja kasu. Euroopa Liidu liikmelisus on parandanud riigi ligipääsu Euroopa ühise poliitika ja liidu eelarve juurde. Kõvasti on kasvanud kaubandus viimase viieteistkümne aasta jooksul ja välisinvesteeringud suurenevad märgatavalt kiiresti. Selliste majanduslike muudatuste taga seisavad majanduslikud erinevused, mis eraldasid igat riigi Euroopa keskmisest. Alates 1986. aastast, kui Portugal liitus Euroopa Majandusühendusega on Portugali keskmine sissetulek inimese kohta kasvanud 56 protsendilt kuni 73 protsendini Euroopa Liidu keskmisest. (Royo 2000)

Kaubanduse ning välisinvesteeringute suurenemine võib olla tingitud uutest suhetest teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega. Luues suhteid teiste riikidega võib laieneda Portugali kaubandus ka teistesse riikidesse ja sama kehtib ka välisinvesteeringutega. See aitab ka Portugalil muuta majanduslikke erinevusi, mis Portugalil enne liitumist, olid enne alla Euroopa Liidu keskmise. Nagu eelseisvast näitest näha on tänu kaubanduse ja välisinvesteeringute kasvule paranenud ka Portugali keskmine sissetulek ligi 17%. See näitab juba, kui suurt kasu võib tuua lihtsalt uute suhete loomine teiste riikidega.

Euroopa Liit on palju aidanud Portugali riiki nii majanduslikult kui poliitiliselt. Portugali riik on pärast Euroopa Liiduga liitumist panustanud ka muutustele, mis on toimunud kogu Euroopas. Kui Portugal sai Euroopa Liidu liikmeks, on suhted Euroopa ja Atlandi ookeani lähedaste riikide vahel kõvasti tugevnenud, tekkinud on ka uus perspektiiv Aafrika ja Ameerika turgudesse. Portugali ajaloo ja kultuuri seos nende kahe kontinendiga on kasu toonud Euroopa Liidu välispoliitiliste prioriteetide ümberkorraldamisele ja andnud Euroopale hulga laiema ja mitmekülgsema kultuurilise rikkuse.

Pärast 1986. aastal liitumist Euroopa Majandusühendusega, võib väita, et Portugali välispoliitika võttis hoopis uue kursi. Tänu riigi liitumisele niivõrd suure organisatsiooniga nagu Euroopa Liit, tuleks panustada selle eesmärkidele, mitte säilitamaks riigi vanu eesmärke ning huvisid.

Aafrika oli Portugali peamine huviobjekt kuni Nelkide revolutsioonini, sest siis omati Aafrikas kolooniaid ja suhtlemine muu Euroopaga, oli Salazari režiimi tõttu pärsitud. Tänu kolooniate kaotamisele oli vajalik Portugali orientatsioon suunata Euroopa poole. Liitumine Euroopa Liiduga aitab leida riigil ka enda balanssi nii sise- kui välispoliitikas, võtta eeskujutest liikmesriikidelt ja seejärel kasutada seda enda riigi peal.

2.3. Kuidas muutis Euroopa Liiduga Liitumine Portugali rahvusvahelist orientatsiooni

Kinnitades oma riigi Euroopa identiteeti ja jäädes optimistlikuks Euroopa Majandusühenduse suhtes 1980. aastatel, ei olnud Portugali rahval suuremaid probleeme identiteedi probleemidega, kuigi kaotati koloniaalvabariik 1975. aastal. See kaotus või uus rahvusvaheline positsioon Euroopas alates 1986. aastast ei ole suutnud identiteeti mõjutada. (Pinto 2002) Riigi identiteet püsib alati üldjuhul sama, nii ka Portugali puhul. Kui riigi jaoks oli vältimatu liituda Euroopaga, ei muudetud siiski kohe oma orientatsiooni, vaid jäädi algul tagasihoidlikuks koostöös Euroopaga.

Portugali suhted välismaailmaga on olnud üsna suured pärast liitumist Euroopa Liiduga ja on andnud suurt kasu ka just selle tegevusele. Portugali riik üritab keskenduda Euroopa Liidu suhetele nii Põhja-Aafrikas kui ka Kesk-Idas. Olleks üks NATO organisatsiooni loojatest panustab Portugal suuresti Balkanimaade turvalisusele. Parandamaks suhteid teiste portugali keelt rääkivate riikidega tuldi välja ka mõttega luua Portugali keelsete Riikide Ühendus. See ühendus loodi 1996. aastal ühise ajaloo ja keele alusel seitsme liikmesriigi poolt- Angola, Brasiilia, Roheneemesaared, Guinea-Bissau, Mosambiik, Portugal, São Tomé ja Príncipe ja Ida-Timor (Sanches 2014). Suhted välismaailmaga on üsna suured teatavasti just selle tõttu, et minevikus olid need piiratud. Siis keskenduti vaid oma kolooniatele ja uue orientatsiooni tõttu välispoliitikas oli uute suhete loomine kohustuslik.

Pärast suurt huvi Aafrikale ja selle kolooniatele aastatel enne Nelkide Revolutsiooni, pidi see lõppema pärast 1986. aastat, kui Portugal oli sunnitud tunnistama, et tulevik jätkub Euroopas. See muudatus muutis kogu pildi riigi paiknemisest selles maailmas. Kui Portugalil olid enne orientatsiooni muutust suhted teiste riikidega peaaegu, et olematud, siis Ameerika Ühendriikidega olid need suhted juba väga pikka aega kestnud. Pärast Ameerika iseseisvussõda tunnustas 1776. aastal esimese riigina Portugal Ameerika Ühendriike (A Guide to the... 2015).

Portugalile on väga oluline maailma ühe suurriigi Ameerikaga tihedate suhete hoidmine. Igasuguse tuge pakkumine toob kasu ka nende endi riigile ja seda on nende riigil palju pakkuda. Just sõjalise abi pakkumine aitab kindlustada julgeolut nende riigis ja näitab, et riigil on olemas vajalik enda ühiskonna kaitsmiseks. Arvestades asjaolu, et Portugalil on

just kõige tihedamad suhted Ameerika Ühendriikidega, siis näidates oma riiki parimast küljest võib see tagada tunnustust maailma ühelt suurimalt ja mõjuvõimsamalt riigilt. See omakorda näitab teistele Euroopa riikidele, milleks Portugal on võimeline ja koostöö ka nendega ei ole võimatu.

Portugal ja Ameerika Ühendriigid on alati kehtestanud kaitse kokkuleppe aitamaks üksteist. Lajes Lennubaas Portugalis on olnud üheks võtmeks aitamaks Ühendriike. See koht andis Ameerikale koha Euroopas ligi pooleks sajandiks. Kõige rohkem kasutati seda baasi erinevate rahvusvaheliste missioonide ja terroriste vastu võitlemise õppusteks. Need missioonid ning õppused sisaldasid ka ülesandeid nii Afganistanis kui Iraagis. 2011. aastal seisis Portugal ka Ameerika Ühendriikide selja taga, kui pakuti tuge Osama Bin Ladeni otsimiseks ja tapmiseks. (Portuguese Foreign Relations...2015)

Sakslasest professori Bernd Reiteri poolt läbi viidud uuringus 2003. aastal natsionalismi ja kodakondsuse õiguste kohta, leiab käesoleva töö jaoks väga mitmeid põhjuseid, mida saab analüüsida Portugali suhete kohta, seoses immigratsiooni ja kolooniatega ja milline on selle seos Euroopa Liidu liikmena olles. (Reiter 2005)

Immigratsioon Portugali nii Aafrikast, Ladina Ameerikast, Ida- ja Lääne Euroopast ning Aasiast tõusis märgatavalt pärast 1975. aastat, kui enamus Aafrika kolooniatest said iseseisvaks. (Machado 1994)

Arvestades Portugali minevikku ja selle Aafrika populatsiooni, mis ulatus varajastesse koloniaalaeegadesse, ei saa väita, et oleks midagi uut vähemusrahva kohalolekust Portugalis. Muutus, mis toimus Portugali riigis pärast Aafrika kolooniate loomist, ei peitunud selles, et vähemusrahvad saabusid Portugali. Pigem oli muutus selles, et pikalt riigis tegutsenud vähemusrahva populatsioon tuli aina rohkem nähtavale ja andis endast märku. Vägivaldset reaktsiooni selle muutuse vastu ei nähtud lihtsalt mustade kohalolekus, vaid nende uues käitumises. Vähemusrahvad hakkasid kõnelema nii diskrimineerimise, avalikel üritustel õiguste ja võrdsuse eest kui ka osalema meedias. Luues selle protsessi käigus üle viiekümne immigratsiooni ühenduse. (Marques, Mapril, Dias 2003)

Väljatoodud aspektid riigi immigratsioonist näitavad, miks olid Portugali riigile nii olulised kõik riigi endised Aafrika kolooniad ning miks oli niivõrd suur rõhk nende peale asetatud. Portugal on keskendumas suhetele Põhja-Aafrikas ja Kesk-Idas, et Euroopa Liidule võimalikult parimat abi pakkuda ja samas vabaneda oma juurtest seoses koloniaalse

minevikuga. Tänapäeval väga aktuaalse teemana käsitletav immigratsioon on väga tähtis ka Euroopa Liidu jaoks.

3. PORTUGALI MAJANDUSLIKUD MUUDATUSED ENNE JA PÄRAST EUROOPA LIIDUGA LIITUMIST

3.1. Portugali majandus enne Euroopa Liiduga liitumist

Portugalis võimul oleva Salazari skeptilisus Ameerika Ühendriikide ning dekoloniseerimise vastu polnud kadunud pärast 1945. aastat. Tema visioon keskendus vaid Euroopa suhetele Aafrikaga. Ta nägi suhet Euroopa ja Aafrika vahel, kui täiendavat suhet ja ühtsust majanduslike, poliitiliste kui ka sõjaliste plaanide jaoks. See oli strateegiline kontseptsioon Salazari uskumustes ja see kõik pidi avalduma välispoliitika kujundamisel. Mitte ainult suhetes Euroopa ja Euroopa ülesehitamisega, vaid ka kogu Lääne julgeoleku süsteemi ja NATO-ga- (Pinto, Teixeira 2005:114) Portugali majandus ei olnud tõesti kõige paremas seisus, enne Euroopa Majandusühendusega liitumist. Tänu Salazari kinnisideele, mis oli seotud Aafrikaga, oli majanduse fookus ainult selle peale suunatud ja raske oli seda kontseptsiooni temast välja saada. Lisaks tuleviku nägemuse Euroopa ja Aafrika vahel, ei muutunud see järgmise kolme aasta jooksul. Salazari uskumused jäid samaks, kui saabus 1948. aasta, mis oli Portugali riigi jaoks tõeliselt halb aasta.

1948. aasta oli Portugali majanduse jaoks nimelt katastroofiline aasta. Kolm aastat ebasoodsat ilma, väike saak, madalad ekspordid, kõrgemad impordid ja nõudlus industrialiseerimise varustuse järgi. Samuti ka raskused eelarve tasakaaluga, mis illustreerisid kogu seda majanduse käiku. Kogu see majanduse käik viis Marshalli plaanist keeldumise ning mitte rahastamiseni. Portugali valitsus esitles oma krediidi positsiooni naelsterlingu valdkonnas ja tegi ettepaneku Ameerika Ühendriikidele üle kanda need krediidid dollari valdkonda, aga sellest keelduti, et Salazar mõistaks Marshalli plaani vajalikkust Portugali riigile. Marshalli plaan võeti vastu lõpuks 1948. aastal, sest Portugalil lihtsalt polnud muid võimalusi. (Castaño 2006:87) Marshalli plaan oli Euroopa riikide abistamiseks loodud programm ning Portugalile oli sellega liitumine äärmiselt vajalik, seda halva majandusliku seisuga tõttu. Programm aitas kaasa ka Portugali riigi poliitilist olukorda paremaks muuta ning seejuures viia plaanist osalejaid hiljem ise vaesemaid arenguriike aitama. Pärast Marshalli plaaniga liitumist tuli uuesti vaatluspunkti Portugali ja Aafrika omavaheliste kolooniate teema, mis Portugali poliitikas ja majanduses suurt mõju avaldanud.

Viiekümnendatest alates on fraktsioonil, kes pooldasid Euroopa koostööd, olnud tugev opositsioon nende näol, kes tundsid, et riigi tulevik peitub Aafrikas (või isegi Brasiilias), kust leitakse enda arengumudel. Mõned kõrgemal ametikohal olnud inimesed olid tol ajal tõsisel vaidluses selle suure majandusliku ala üle, mis oli mõeldud Portugali ja selle kolooniate jaoks. (Alvares 1999:12-13) Pikka aega pidas Salazari Aafrika kinnisidee Portugali riigis vastu ja seega võis see mõjutada ka ülejäänud ühiskonda ja ka poliitikat, mistõttu tekkiski opositsioone, kellel samuti tekkis visioon Aafrikaga seoses.

Teiseks aspektiks, mis oli väga tugev enne integratsiooni, oli majanduse kaasajastamine. Siin oli samuti Portugali kogemus väga vajalik. Ühinemise läbirääkimiste ajal oli nii haldus- kui ka privaatsektor kaasatud, et kindlustada võimalikult pikka üleminekuperioodi. Seda tehti selle jaoks, et anda aega restruktureerimise jaoks ja hoidmaks kinni kõikidest tähtaegadest, mis olid seotud integratsiooniga. (Alvares 1999:12-13)

Alates 1960ndatest on Portugali majandus ette võtnud mitmeid samme tõelise konvergensti suunas. See on kokku langenud tänu liikmesusele suuremates rahvusvahelistes organisatsioonides (Euroopa Vabakaubanduse Assotsatsioon 1959. aastal, Üldine Tolli- ja Kaubanduskokkulepe 1962. aastal), mis kajastas Portugal strateegilist võimalust avamaks majandust. Sealjuures tuues lõpu majanduse stagnatsiooni perioodile, millele oli iseloomulik impordist sõltumatud poliisid ja limiteeritud konkurents. (Freitas 2002) Portugali orientatsioon oli pikka aega keskendunud ainult Aafrikale ja selle kolooniatele. Salazari visioon ja kinnisidee oli liiga pikalt kestma jäänud. Üks tõelisi samme ka Portugali majanduses sai alguse koloniaalsõdadega, millega hakati muutma majanduslikku orientatsiooni. Sõdade eesmärgid ei olnud küll algul Aafrika kolooniatelt orientatsiooni muutus Euroopale, kuid siiski nii läks ja tõi kaasa tõelise tõusu Portugali majanduses.

Portugali majandusliku orientatsiooni muutus Aafrikast Euroopale sai alguse tänu koloniaalsõdadele 1961. aastal Angoolas, Guinea-Bissaus 1963. aastal ja Mosambiigis 1964. aastal. Portugali ekspordi sektor vastas dünaamiliselt Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni (EFTA) stiimulile, mis haaras endasse pidevalt kasvava osa Portugali toodangust - kolooniate kaotus. Portugali majanduslik kasv esimesel perioodil EFTA liikmena jõudis 6 protsendini, kus välisinvesteeringud olid samamoodi laienemas. Märkimisväärne kasv oli väliskaubanduses, nii mahu kui suuna osas. Mõlemad on väga olulised poliitilise tähtsusega. 1960ndatel kolooniate tähtsus Portugali kaubanduses kahanes ja see asendati Euroopaga, kus nii turism kui emigratsioon omasid väga olulisi tagajärgi majanduslikus

kasvus. Selle ajaperioodi jooksul oli Portugali väljarändajate sihtpunktiks Ameerika kontinendi asemel Euroopa. (Barreto 1999 :117) Pärast 1960ndate aastate koloniaalsõdu ja kolooniate tähtsuse kahanemist oli 1970. aastaks Portugali majandusel vaja välismajanduslikku abi.

Nimelt palus 1970. aasta mais Portugal läbirääkimisi Euroopa komisjoniga ja loodi *ad hoc* komisjon ehk kindlaks juhtumiks vaja minev komisjon, mis parasjagu oli vajalik välismajanduse koostööks. Selle eesmärgiks oli analüüsida hetke situatsiooni ja pakkuda välja võimalikke alternatiive. Komisjon pakkus Portugalile seejärel välja kolm alternatiivi: Euroopa Komisjoniga liitumine, sellega koostöö, või kaubanduslepingute loomine selle komisjoniga. Poliitiliselt ainuke võimalik alternatiiv oli kaubanduslepingute loomine. Lähenedamine Euroopale ja Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni nõrkus vajas Portugalil uute mitmepoolsete majanduslike suhete loomist. (Pinto, Teixeira 2005:119)

Majanduslik kasv Portugalis on olnud püsiv tänu kiirele kapitali akumulatsioonile, mis kajastab kõrgetasemelist investeeringut avalikku ja erasektorisse. Suhe kapitali kogumahutuse põhivaru ja sisemajanduse koguprodukti vahel säilis kõrge nii eel- kui ka järgsel sisenemisperioodil (Tabel 1). Perioodidel 1970-85 ja 1986-2002 oli eelnevalt väljatoodud suhe kasvanud 3,2 % pealt 3,7 %ni. See areng oli tingitud tänu Euroopa Liidule, mille ülekanded ületasid keskmiselt 3 % SKP-st aasta kohta, mis abistas uuendada infrastruktuure ja inimkapitali loomist. (Medeiros 2004)

Tabel 1. Suhe kapitali kogumahutuse põhivaru ja sisemajanduse koguprodukti vahel nii eel- kui ka –järgsel sisenemisperioodil Kreeka, Hispaania, Iirimaa ja Portugali näitel

	Kreeka	Hispaania	Iirimaa	Portugal
	Summaarne (%)			
1970-85	26,6	24,1	24,5	27,9
1986-02	21,6	23,4	19,2	25,2
	Valitsussektor (%)			
1970-85	2,8	2,6	4,5	3,2
1986-02	3,3	3,8	2,7	3,7

Allikas: Euroopa Komisjoni statistikaamet

Analüüsidest Portugali majandust enne Euroopa Majandusühendusega liitumist võib väita, et Portugali majandus oli kinni Salazari kontseptsioonis kuni tema surmani. Aafrika ja selle kolooniate mõju oli tol ajal niivõrd suur, et isegi kui oli olemas fraktsioon 1950ndatel, kes pooldas Euroopaga koostööd, siis teine fraktsioon, kes nägi Portugali tulevikku ainult koos Portugalile mõeldud kolooniatega, seda koostööd lubada ei lasknud. Kolooniate ja Aafrika eemaldamiseks oma tulevikust ja ka majandusest, oli oluliseks ikkagi ennekõike suurte organisatsioonidega liitumine, mis aitas majanduse jalule avades seda ning ka lõpetades majanduse stagnatsiooni perioodi. Sellele järgnevad koloniaalsõjad muutsid kogu Portugali majanduse orientatsiooni. Tänu koloniaalsõdadele parandati vägagi olulisi majanduslikke näitajaid ja riik sai aru, et orientatsiooni muutmine Aafrikalt Euroopale oli väga vajalik. Kolooniate tähtsus aina vähenes ja portugali väljarändajate suunaks sai samuti rohkem Euroopa. Lisaks emigratsioonile tõstab majanduslikke näitajaid ka turism, mis pärast kolooniate tähtsuse vähendamist kasvama hakkas. Kõigile eelnevale väljatoodule saigi Portugalis alguse majanduslik kasv, mis küll tänapäevani on tõusnud tänu kapitali akumulatsioonile. Siit võib ka järeldada ühe tähtsa põhjuse, miks oli Euroopa Majandusühendusega liitumine Portugali riigile väga vajalik, sest organisatsioonil oli oma panus Portugali majandusse infrastruktuuride ja inimkapitali uuendamise näol.

3.2. Portugali majandus pärast Euroopa Liiduga liitumist

Liitudes 1986. aastal Euroopa Majandusühendusega on Portugali majandus võtnud uue suuna. Nimelt on teenuste osakaal majanduses kasvav ja põhineb sellele. Lisaks on majandus ka väga mitmekesistunud. Viimase aastakümne vältel on valitsused erastanud mitmeid riigi poolt kontrollitavaid firmasid ja liberaliseerinud tähtsamaid majanduse valdkondi, kaasaarvatud finantsi ja telekommunikatsiooni sektor. (Portugal economy...2015) Võttes küll uue suuna majanduses sattus Portugal juba mõne aja pärast riigi seisakusse, sest 1990. aastate lõpus ei suudetud kaasas käia majanduskasvuga. Seda selle tõttu, et majanduspoliitika oli olnud ebaefektiivne võitluses produktiivsuse langusega. (Pereira, Lains 2010:18)

Alates 1988. aastast kuni 1993. aastani muutus Portugali majandus radikaalselt. Võeti ette mitmeid suuri samme nominaalse konvergensti suunas, mis viis ka Majandus- ja Rahaliiduga liitumiseni. Selle tulemusena oli terav ja kiire langus kaubeldavate kaupade seas ja tõus mittekaubeldavate kaupade sektoris, lisaks tõusis oluliselt nende tähtsus Portugali majanduses (Guedes 2012). Portugali majanduse tõelise arengu nägemiseks on vajalik majanduse uurimine. Majanduslik olukorra uurimisel aitab peamiste majanduslike näitajate võrdlemine.

Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsiooni koduleht aitab välja uurida, kas Portugali majanduslik olukord on analüüsitaval perioodil ehk pärast liitumist pigem paranenud või halvenenud (Majandusliku Koostöö... , 2015). Võttes võrdlusesse Portugali sisetoodangu koguprodukti reaalkasvu, Portugali rahvusliku sissetuleku ning Portugali sisemajanduse kogutoodangu aastatel 1986-2014. Kõikidel graafikutel on punase joonega tähistatud Portugali riik. Rahaühikuks on graafikutel kasutatud dollareid.

Portugali sisemajanduse koguprodukti reaalkasv aastatel 1986-2015 on olnud väga mitmekesine (Joonis 1). Kui 1986. aastal oli selleks 4,1%, siis 1993. aastaks langeti erakordselt madalale -2 %ni. Peale seda suudeti reaalkasv taastada, kuni 2009. aastani kui enamik Euroopa riike sattus tõsise languseni. 2011. aastal algas Portugalis majanduslangus ja 2012. aastal oli SKP reaalkasv sellel perioodil madalaim: -4%. Tänu Majanduslikule ja Finantsilisele Abiprogrammile on Portugal viimastel aastatel suutnud oma majandust kõvasti parandada.

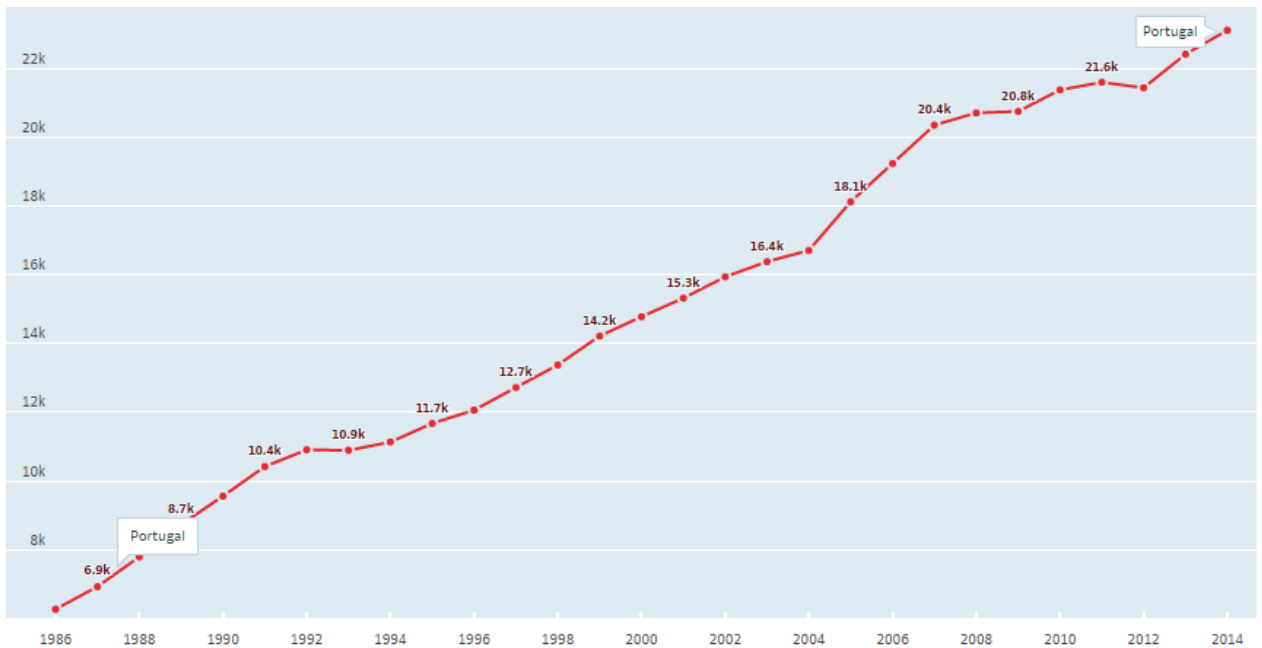

Joonis 1. Portugali SKP reaalkasv aastatel 1986-2015

Allikas: Autori koostatud Majanduskoostöö ja Arengu organisatsiooni statistika andmete põhjal

Portugali rahvuslik sissetulek näitab uuritaval ajaperioodil keskmist sissetulekut inimese kohta aastas (Joonis 2). Väljatoodud graafik on tervel uuritaval perioodil kasvav, ehk keskmine sissetulek inimese kohta on üldjuhul aina tõusnud. 1986. aastal oli keskmiseks sissetulekuks 6265 dollarit inimese kohta aastas.

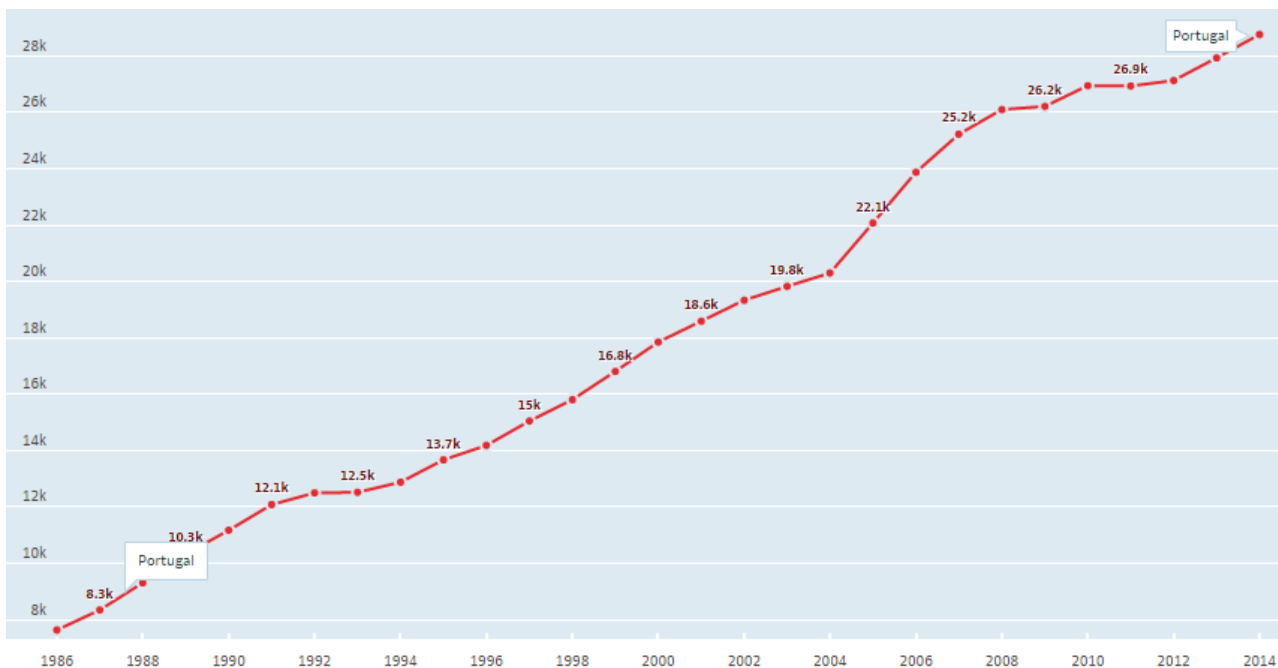
Üldiselt kui riik näitab negatiivseid ja väliseid balanse oma sissetulekute kohta, ei tähenda see alati negatiivset kokkupõrget majandusliku kasvuga. See oleneb sellest kui tõhusalt väliseid ressursse kasutatakse. Selle tulemusena võib saavutada nii positiivse kui ka negatiivse kokkupuute majanduse kasvuga, mis on mõõdetud SKP ja üldise rahvusliku sissetulekuga. (The evolution of the Gross... 2008)

Joonis 2. Portugali rahvuslik sissetulek aastatel 1986-2014

Allikas: Autori koostatud Majanduskoostöö ja Arengu organisatsiooni statistika andmete põhjal

Sisemajanduse kogutoodang on Portugalis märgatavalt paranenud sarnaselt rahvuslikule sissetulekule (Joonis 3). Ajavahemikul 1986-2014 on SKP tõusnud 20737 \$ võrra. See on päris suur muutus kui võtta aluseks, et 1986. aastal oli SKP kõigest 7645 \$. Portugali endine peaminister on 2014. aastal öelnud järgmist: „Täna on Portugalis tugev majanduslik tõus mida juhivad investeringud ning ekspordid“. Just tänu investeringutele ning ekspordidele üritatakse 2015. aastal, kui ka tulevikus tõsta SKP nagu seda on siiani tehtud. Lahti on saadud ka väga pikalt kestnud majanduslangusest, seega majanduse tulevik võib olla helge.

Joonis 3. Portugali sisemajanduse kogutoodang aastatel 1986-2014

Allikas: Autori koostatud Majanduskoostöö ja Arengu organisatsiooni statistika andmete põhjal

Kuna Portugali majandus, ei ole viimase kümne aasta jooksul olnud kõige edukam, oli riigil vaja majandust kuidagi moodi muuta. Selle jaoks lasti 2011. enda riigile luua majanduslik muudatusprogramm, mis pidi kindlustama riigi finantsilist poolt. Programmi ülesanneteks oli taastada riigi konkurentsivõime ja panna Portugali majandus tagasi jätkusuutliku majanduskasvu teele ja uute töökohtade loomine. Selle muudatusprogrammi edu sõltub eelkõige konkurentsivõime taastamisest ja potentsiaalse kasvu tõstmisel. Riigi valitsus kaotas isegi kõik õigused privaatses eraettevõtetes, et sundida majanduslik muudatusprogrammi toimimist.

Euroopa Liiduga liitumine on Portugali majanduslikku olukorda kõvasti mõjutanud. Majandus keskendub peamiselt nüüd teenuste osakaalule ja selle kasvule. See osakaal on ka pärast liitumist suurenenud, ja põhjustanud majanduse mitmekesistumise. Majanduse mitmekesistamist on riigile üldjuhul vaja, kui prognoositakse majanduskasvu aeglustumist. Kuna Portugali riigis ei ole eksport riigist kõige suurem, siis kaubandusele keskendumine oli väga vajalik ka pärast Euroopa Liiduga liitumist. Kuigi ekspordist ei loobunud ka pärast

Euroopa Liiduga liitumist, sest see aitab kaasa sisemajanduse kogutoodangu kasvatamisega. Kaubeldavate kaupade kiire ja terav langus ning vastupidiselt mittekaubeldavate kaupade tõus 1988. aastal andis märku Portugali majanduse suuremast muutumisest pärast Liiduga liitumist.

Kasutades Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni kodulehte tuli välja, et sisemajanduse koguprodukt on pärast Euroopa Liiduga liitumist olnud küllaltki muutlik. 1986. aasta 4,1% muutus 2012. aastaks -4%, mis näitab, vahepealset toimunud majanduslangust, kuid tänu majanduslikule ja finantsilisele abiprogrammile on Portugal suutnud, sisemajanduse koguprodukti suutnud parandada. Keskmine rahvuslik sissetulek aastas on Euroopa Liiduga liitumisest saati paranenud vaadeldes majanduslikku poolt. Keskmine sissetulek inimese kohta aastas võib Portugali olukorras näidata, et juurde on loodud uusi töökohti ning tänu Euroopa Liidu rahastamisele, on ka uute töökohtade loomisel tõusnud ka riigi keskmine sissetulek. Sarnaselt rahvuslikule sissetulekule on heas olukorras majanduses ka sisemajanduse kogutoodang, mis on märgatavalt tõusnud. Just tänu eksportimisele, mis tänu põllumajandusele oli minevikus väga väike on nüüd Euroopa Liidu liikmena olles kasvanud selle olulisus. Lisaks on tänapäeval Portugali jaoks koos eksportimisega ka investeringud. Majanduslikus olukorras on riik lahti saanud majanduslangusest ning Euroopa Liiduga liitumine on sellele kaasa aidanud näiteks majandusliku muudatusprogrammi loomisega.

4. DEMOKRAATIALE ÜLEMINEK: PORTUGAL, KREEKA JA HISPAANIA

Mitmed nüansid ja sündmused, mis toimusid Portugalis, Kreekas ja Hispaanias enne demokraatia kehtestamist nõuavad võrdlust ja omavad suurt sarnasust. Näiteks sõjaväelise riigivalitsuse all olemine, diktatuur ning üleüldiselt režiimiline üleminek demokraatiale.

Need riigid elasid üle dramaatilise sotsiaalmajandusliku ülemineku viimasel perioodil kahekümnendast sajandist. Tulemusena jõudsid need riigid arenenud demokraatlike riikide hulka ehk Esimesse Maailma ning koos Jaapaniga on need riigid ainukesed, kes on seda suutnud pärast Teist Maailmasõda. (Tsiridis 2008)

Kreeka, Hispaania ja Portugal olid oma üleminekuga demokraatlikusse poliitikasse 1970ndatel riigid, kes paigutasid end „demokratiseerumise kolmandasse lainesse“ (Huntington 1991) Miks on oluline just nende riikide üleminek, on see et need riigid moodustavad äratuntava olemuse. Kõik need riigid on kogenud režiimilist üleminekut demokraatiale ja konsolideerinud enda demokraatiliselt poliitilisi süsteeme edukamalt, kui ükski teine riik, kes kuulus ka demokratiseerumise kolmandasse lainesse. (Gunther, Diamandouros, Puhle 1995)

Sarnased on nii struktuuralsed omadused - poliitilises, sotsiaalses ja majanduslikus kontekstis. Neis riikides langes samuti kokku diktaatorliku režiimi kukutamine ajavahemikul 1974-1976. See on samuti samasugune indikaator näitamaks riikide ühist struktuurilist karakteristikat ja poliitilist käitumismustrit. Nende kolme riigi omavaheline võrdlus on mõeldav ja usutav, sest läbi selle saab näidata, milline näeb välja protsess režiimilisest üleminekust. (Tsiridis 2008)

Kuigi Teise Maailmasõja järgselt perioodilt on sarnasusi ja ühiseid kogemusi mitmeid, siis pigem on sügavamad struktuuralsed ja ajaloolised paralleelid olemas juba varajasemast ajast. Neid sarnasusi saab kokku võtta viie ajaloolise sarnasuse punkti abil. Esimene neist on füüsiline karakteristika - see on Vahemere kliima, mägine topograafia, maavarade struktuur – vähe sütt, kuid rikkaliku rauasisaldusega mineraalid. Teiseks põllumajanduslikud mustrid - domineerimas on rikkalik saak nagu näiteks vein, oliivid ja marjad, mis vajavad turustamist ning peavad vastu kaasajastamisele ja linnastumisele. Kolmandana regionalismi väljapaistvus - vastasseis mägiste alade ja lauskmaa vahel, mis tingib suurema sotsiaalse

lõhenemise. Neljandaks tugev merenduse traditsioon, mis tulenes mere ning ümbritsevate saarte lähedusest. Viies ja viimaseks oli linnakeskuste varajane arendamine ning püsivus mis eelpool mainitud faktorite abil teoks sai. (Malefakis 1995)

Lühidalt kokkuvõttes ei ole ilmnähtavalt ainukeseks siduvaks faktoriks nende riikide geograafiline side, vaid riikidel on ka kultuuri ja ajaloolisi sidemeid, mis ulatuvad väga kaugesse minevikku.

Välja võib tuua veel Portugali ja Hispaania omavahelise võrdluse enne Euroopa Majandusühendusse jõudmist. Portugalist sai 1949. aastal NATO asutajaliige, kuid Hispaania jäeti sealt välja. Võib öelda, et Portugali vastastikune sõltuvus rahvusvahelistest suhetest ja koostööst teiste riikidega aina suurenes, mis arendas diplomaatilisi suhteid ja ka demokraatiat üleüldiselt. Portugali demokratsiseerumine võttis aega 12 aastat - alates Nelkide revolutsioonist 1974. aastal kuni 1986. aastani, kui liituti Euroopa Majandusühendusega. 1986. aastal seati Portugali välispoliitika prioriteedid, mis olid Portugali rahvusvahelist suundumust määratlenud ligi 500 aastat. Aasta hiljem algas see protsess Hispaanias. Kreekas kestis see 1974-1981. aastani. (Hatton 2011).

Naaberriikide vahel on läbi ajaloo alati kerge võistlus. Sama kehtib ka Hispaania ja Portugali kohta. Et Portugal sai kahe maailma suurima organisatsiooni- NATO ja Üldise Tolli- ja Kaubanduskokkuleppe liikmeks, oli see märk Portugali riigi edenemisest ja üleüldisest edust. Portugal alustas demokraatiat edendamiseks küll mõnevõrra varem, kuid Hispaanias oli areng kiirem. Erinevalt Hispaaniast, säilis Portugalis peale 1974. aastat veel pikka aega sõjaväelaste mõju poliitikas.

4.1. Portugali peamiste majanduslike näitajate võrdlus Kreekaga ajaperioodil 1995-2013

Järgnevas alapeatükiks on võrdluseks võetud Portugal ja Kreeka tänu oma sarnasele minevikule majanduslikus osas.

Portugali kohta saab öelda, et Portugal on taastanud oma riigi läbi tugeva majanduslanguse, mis nende riigi peaaegu Kreeka riigi saatuseni oleks võinud viia. Kui Kreekal oli lootust 2015. aastal majanduskriisist pääseda, siis ühiskonna ootused purustasid selle.

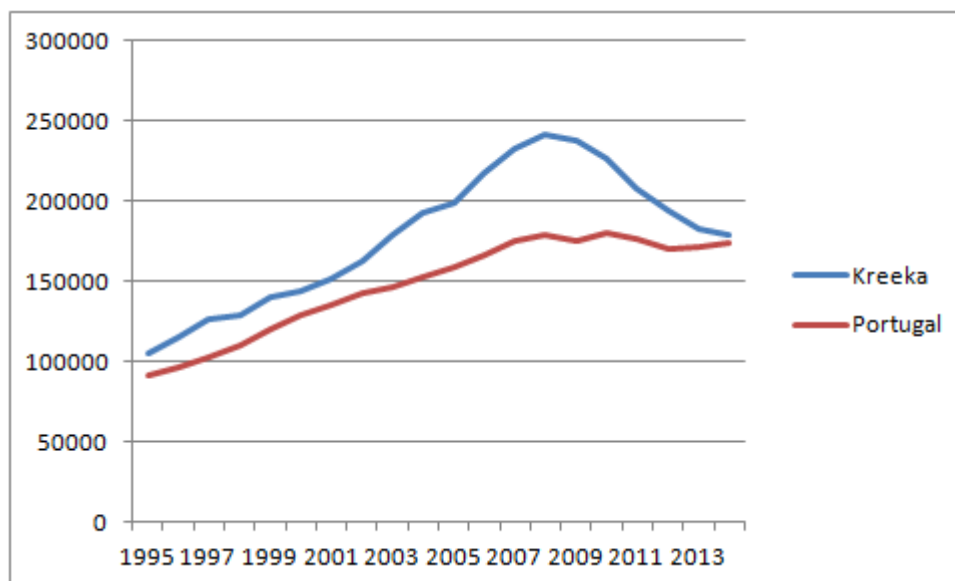

Kreeka SKT oli kriisi alguses umbes 240 miljardit eurot. See oli tuluvoog, mis palgasaaajate ja ettevõtjate vahel aastast jaotati. Ometi on raske leida põhjendust, miks oleks Kreeka SKT pidanud muutumatu majanduse struktuuri puhul olema oluliselt suurem kui Portugalil. Portugali rahvaarv on Kreeka omaga ligilähedane, kuid SKT oli ligemale 180 miljardit. Seejuures oli Portugali teenuste ja toodete eksport mahult isegi suurem kui Kreekal, kuigi ka Portugali tase oli Euroopa väikeste majanduste kontekstis ebanormaalselt madal. Kui sellest lähtuda, siis ei olnud palga- ja muude tulude, näiteks pensionide paari-kolmekümne protsendine langus üksnes loogiline, vaid vist ainus oodatav tulemus. (Ross 2015)

Samuti oli kohanemisvajadus seotud majanduse võimega ennast sisenõudluselt ekspordile ümber suunata. Portugal ja Hispaania olid paraku ka selles edukamad. Kreeka võime majandust rohkem ekspordile suunata oli probleemide sügavuse tõttu väiksem. Mitmeti võib osutada reformide enda aeglusele, mis oleks olnud välditav. Ühtlasi ei saa muidugi alahinnata probleeme, mida tekitab kasvõi mingilegi üksmeelele tuginev endisest madalamate palkade ja pensionide kokkuleppimine. Kuigi kriisijärgsed aastad on tegelikult näinud ka olulisi muutusi Kreeka majanduses, suhtus laiem üldsus muutuste kiirusse ja tulemuslikkusse liiga optimistlikult. (Ibid)

Võttes aluseks Euroopa Komisjoni statistikaameti saame võrrelda Portugali ja Kreeka riigi nominaalset SKP-d, kui ka teenuste ja kaupade eksporti ajavahemikul 1995-2013.

Nominaalse SKP joonise pealt saab välja lugeda, et alates 1995. aastast on Portugal Kreekale pea terve väljatoodud perioodi alla jäänud (Joonis 4). Vahemikul 2007-2009 jõudis Kreeka nominaalne SKP ligi 250 000 miljoni euroni, kui Portugalil jäi see number 150 000 – 200 000 vahele. Peale seda on ka Kreekal märgatavalt nominaalne SKP vähenenud ja 2013. aastaks on mõlemad riigid sama pulga peal.

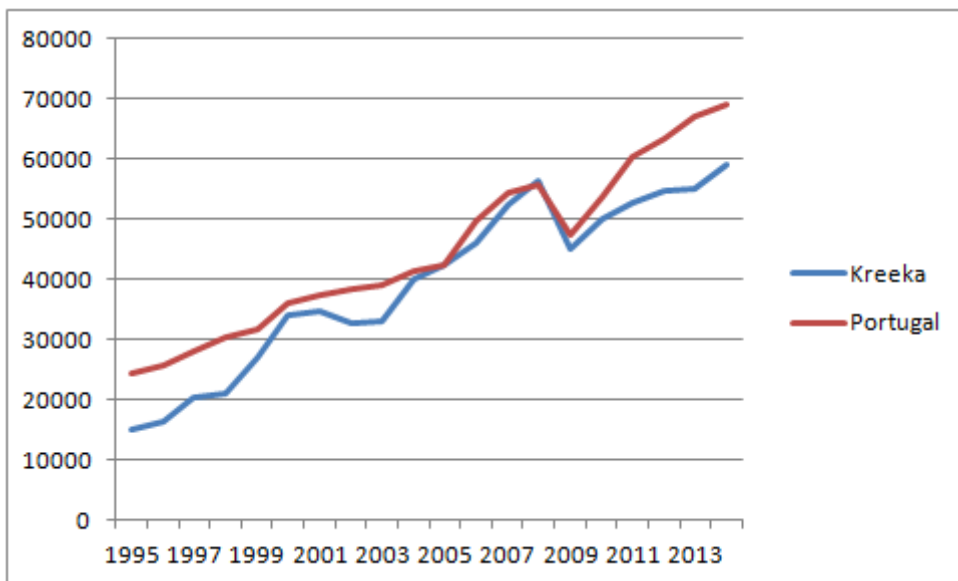

Joonis 4. Kreeka ja Portugali nominaalne SKP 1995-2013 (miljonites eurodes)

Allikas: Euroopa Komisjoni statistikaamet

Teenuste ja kaupade ekspordi joonise pealt tuleb välja, et mõlema riigi teenuste ja kaupade eksport on sellel ajavahemikul olnud pigem kasvaval teel (Joonis 5). 2008. aastaks olid mõlemad riigid ületanud 50 000 miljoni piiri ja seejärel elasid mõlemad riigid läbi languse teenuste ja kaupade ekspordis. Peale langust on Portugali riigi teenuste ja kaupade eksport tõusnud 70 000 peale, kui Kreekas on see number jäänud 60 000 peale.

Kreeka ja Portugal on kaks riiki Euroopa Liidus, millel on kõige madalam SKP ühe isiku kohta, seda enne Ida-Euroopa riikide liitumist. Viimaste aastate jooksul on mõlemad riigid suutnud sissetulekute vahe vähendada. Kuigi konvergensti teekond neil kahe riigi majandusel on olnud küllaltki erinev, siis mõlemad riigid on püüdnud kasu struktuurasete, turule orienteeritud reformide kiirenemise läbi. Samuti on kasutegur tulnud ka intressimäära sulandumisest euroala keskmisega 1990ndate aastate teisel poolel. (Vamvakidis, Zanforlin 2002:15)

Joonis 5. Kreeka ja Portugali teenuste ja kaupade eksport 1995-2013 (miljonites eurodes)

Allikas: Euroopa Komisjoni statistikaamet

Analüüsitav periood 1995-2013 on valitud riikide ajaloole ja majandusele tuginedes. Selle perioodi vältel toimus mõlemas riigis majanduslangus ning annab korraliku ülevaate tähtsamatest majandusnäitajatest enne ning pärast majanduslangust. Lisaks mahub ka analüüsitava perioodi sisse majanduslangusele järgnev periood.

KOKKUVÕTE

Portugali teekond Euroopa Liidu on olnud pikk ja vaevaline, kuid olles läbi elanud palju on jõutud lõpuks tänapäeva demokraatlike riikide sekka. Euroopa Majandusühendusse jõuti 1986. aastal ja see oli Portugali majanduse ning ka poliitika jaoks väga vajalik samm.

Ühepartei süsteem, mis kestis kuni 1974. aastani on asendunud nüüd mitmepartei süsteemiga, mis suures osa Euroopa Liidu riikides on demokraatlik ning väljudes diktatuurist jõuti lõpuks ka kaksiktäidesaatva võimuni, millega suudeti vähendada presidendi mõjuvõimu. Rahvale andis demokraatia suurema võimu ja parteide mitmekesisus aitas riigis toimuvat paremini ohjeldada. See lõi eelduse Portugalile Euroopaga liitumiseks.

Sisepoliitika Portugalis on selle lühikese aja jooksul läbinud väga palju muudatusi ja seda kõike parema tuleviku nimel. Välispoliitika ja majandus on võtnud mõlemad uue suuna. Liiduga liitumisest saati on aga riik üldise süsteemina paremini toiminud - loobuti nii oma erinevatest kolooniatest, millest enne kõvasti kinni hoiti. Näitena tuues Aafrika kolooniad, mis enne Euroopa Liiduga liitumist olid kinnisideeks ja kindlaks sihiks parandamaks Portugali välispoliitikat ning ka majandust.

Majanduses kasutusele võetud uus suund, mis põhineb peamiselt teenuste osakaalule, on riigile kasu toomiseks, kui ka majanduse üldise heaolu parandamisele. Majandus on aina mitmekesisem ja riik on liberaliseerinud aina rohkem majanduse tähtsamaid valdkondi. Kuna riik on sattunud ka majanduskriisi peeti vajalikuks ka Portugali majanduslikku muudatusprogrammi, mis koostati Euroopa Komisjoni, Euroopa Keskpanga ja Rahvusvahelise valuutafondi poolt 2010. aastal. Programm aitab riigil raskes majanduslikus olukorras olles sellest välja tulla. Pärast liitumist Euroopa Majandusühendusega võib öelda, et Portugali olukord majanduses on kindlasti paranenud võrreldes sellega, mis toimus enne selle organisatsiooniga liitumist. Paranenud on nii Portugali rahvuslik sissetulek kui ka sisemajanduse kogutoodang. Mõlemad näitajad on märgatavalt suure kasvu läbinud. Võrdluseks toodud SKP reaalkasv on küll aastatega läbinud mitmeid tõuse ja langusi - Kui 1986. aastal oli selleks 4,1%, siis 1993. aastaks langeti erakordselt madalale -2 %ni. Peale seda suudeti reaalkasv taastada, kuni 2009. aastani kui enamik Euroopa riike sattus tõsise languseni. 2011. aastal algas Portugalis majanduslangus ja 2012. aastal oli SKP reaalkasv sellel perioodil madalaim: -4%.

Euroopa Liiduga liitumine on Portugali poliitikat muutnud positiivselt. Eelkõige just selle tõttu, mis liikmesriikidele juurde antakse – palgatõusud, väiksemad töötunnid, vabam liikumine Euroopa siseselt. Lisaks sellele, et Euroopa Liit võimaldab poliitikutel Portugalis paremini tööd teha, on suureks plussiks ka erinevad toetused, mida Euroopa Liit riigile pakub. Kuna Portugal on viimastel aastatel olnud raskes olukorras nii valitsuse kui ka majanduse seisukohalt, siis toetuste näol on võimalik seda kõike uuesti ja paremini üles ehitada.

Rahvusvahelistes suhetes on Portugali suhted väga kirevad, sest häid suhteid on väga mitmete erinevate riikidega. Pärast liitumist Euroopa Liiduga keskendutakse suhetele Kesk-Idas kui ka Põhja-Aafrikas. Parandamiseks suhteid ka teiste portugali keelt kõnelevate riikidega loodi Portugalikeelsete Riikide Ühendus, mis samuti näitab kui tähtis on nende riigile nende keel ja selle kasutus ka terves ülejäänud maailmas, väljaarvatud Portugalis.

Üleüldiselt on Portugal uuritava ajaperioodil teinud märgatavaid muutusi nii majanduses kui poliitikas ja sõlminud mitmeid lepinguid, mille tulemusena on ka riik sellest suurt välispoliitilist ja majanduslikku kasu teeninud. Poliitilises kontekstist parandati olukorda väljumisega diktatuuri alt. Poliitikas oli enne Euroopa majandusühenduses oluline poliitiliste parteide võimuvahetus, mis oli üks muutusi, mis võeti ette jõudmaks Euroopa Liitu. Nii majanduslikust kui poliitilisest küljest oli üldiselt vajalik ka dekoloniseerimine, et riik saaks lõpuks euroopastuda ja muuta kogu oma riiki üleüldiselt euroopalikumaks ja jõuda neile majanduslikult järgi, parandades sealjuures ka suhteid üle Euroopa.

VIIDATUD ALLIKAD

Abootalebi, Ali R. (1995). Democratization in Developing Countries: 1980-1989. *Journal of Developing Areas* 29: 507-530: 508

Almond G.A., Verba S., (1963). *The Civic Culture : Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton University Press

Alvares P. (1999). *The enlargement of the European Union and the experience of Portugal's accession negotiations*

Armer M.J., Katsillis J. (2001). Modernization Theory. *Sotsioloogia Entsüklopeedia* [WWW] <http://find.galegroup.com/gic/infomark.do?&idigest=fb720fd31d9036c1ed2d1f3a0500fcc2&type=retrieve&tabID=T001&prodId=GIC&docId=CX3404400243&source=gale&userGroupName=itsbtrial&version=1.0> (02.01.2015)

Banco de Portugal (2008). *The evolution of the Gross National Income per capita in Portugal*. [WWW] http://www.bportugal.pt/en-US/EstudosEconomicos/Publicacoes/RelatorioAnual/RelAnuaisAnteriores/Documents/2008/caixa3308_e.pdf (06.12.2015)

Barreto A. (1999). *Portugal: Democracy through Europe*

Castaño, D. (2006). “Paternalismo e cumplicidade: As relações Luso-Britânicas de 1943 a 1949”

Derbyshire, J.D, Derbyshire, I. (1989). *Political Systems Of The World*

Fishman, R.J. (1990). *Rethinking State and Regime: Southern Europe's Transition to Democracy*, Vol. 42, No. 3: 424

Freitas L. M. (2002). *Portuguese Economic Growth Re-Examined : An Anti-Fado Manifesto*, Mimeo [WWW] http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication1000_en.pdf (06.12.2015)

Griffiths R., Lie B. (1995). “Portugal e a EFTA 1969-1973”

Guedes, N. (2012). “Maior queda nos bens e serviços transaccionáveis aconteceu entre 1988 e 1993”

Gunther R, Diamandouros N.P., Puhle H-J, (1995) “The Politics of Democratic Consolidation: Southern Europe in Comparative Perspective, *New Southern Europe*”; John Hopkins University

- Guo, Sujian (1999). Democratic Transition: A Critical Overview [WWW]
http://online.sfsu.edu/sguo/Renmin/June%2029_transition/Democratic%20Transition_Sujian%20Guo.pdf (06.12.2015)
- Hatton B. (2011). The Portuguese: A Modern History [WWW]
https://books.google.ee/books?id=tb6_BAAAQBAJ&pg=PT165&lpg=PT165&dq=carnation+revolution+500+years&source=bl&ots=DTm6kuqSIV&sig=z01wZ2Bt1uJqrBrUkS50y8M0v30&hl=et&sa=X&ved=0CDAQ6AEwAmoVChMIg9Pz38KKyQIVxggsCh2x7Qw0#v=onepage&q&f=false (06.12.2015)
- Huntington, Samuel P. (1991). The Third Wave, Democratization in the Late Twentieth Century, Oklahoma University Press
- Jones, J. (2015). The Portuguese in Africa in the 19th Century. [WWW]
<http://courses.wcupa.edu/jones/his312/lectures/portugal.htm> (06.12.2015)
- Kaiser, W., Elvert J. (2005). European Union Enlargement: A Comparative History
- Londregan J., Poole K. (1996). "Does high income promote democracy?" World Politics
- Machete, R. (2009). 60 anos da NATO. Portugal e a Aliança Atlântica:30
- Magone, J.M. (2004). The Developing Place of Portugal in the European Union. [WWW]
https://books.google.ee/books?id=o16LxR7XdHMC&pg=PA5&hl=et&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q&f=false (27.12.2015)
- Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon (2015). [WWW] www.oecd.org (27.12.2015)
- Malefakis E. (1995). The Political and Socioeconomic Contours of Southern European History: 37
- Manuel P.C., Hamann K. (1999). Revisiting Portuguese Civil Society. South European Society and Politics 4.2:71-99
- Manuel, P.C (2010). Portuguese Exceptionalism and the Return to Europe: the 25 April 1974 Coup and Democratization, 1974-2010. Washington, Georgetown University
- Manuel, P.C. (1996). The Challenges of Democratic Consolidation in Portugal: Political, Economic, and Military Issues, 1976-1991. [WWW]
https://books.google.ee/books?id=2Usbyum1PVYC&pg=PA60&lpg=PA60&dq=Portugal+1986+presidential+election&source=bl&ots=txdr7m2o13&sig=MZNi0JsedTR01RSybL2V1oU13So&hl=et&sa=X&ved=0CCAQ6AEwATgKahUKEwjncDh3I_IAhUCEiwKHaIxAWE#v=onepage&q&f=false (06.12.2015)
- Marques M.M., Mapril J., Dias N. (2003). Migrants' Associations and their Elites. Building a New Field of Interest Representation. [WWW]
https://books.google.ee/books?id=ksj2jLpb_wwC&pg=PA329&lpg=PA329&dq=M.M.+Marques,+J.+Mapril,+N.Dias+2003&source=bl&ots=CVz0wkF48N&sig=ByyK54EOWE99bOM

OuJZB-
cJp7PM&hl=et&sa=X&ved=0ahUKEwjT9MCvxO_JAhWKFiwKHSnkBMwQ6AEIHzAA#
v=onepage&q=M.M.%20Marques%2C%20J.%20Mapril%2C%20N.Dias%202003&f=false
(28.12.2015)

Medeiros J. (2004). Overview of the Portuguese economy. [WWW]
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication1000_en.pdf (06.12.2015)

O'Donnell, Guillermo, P. Schmitter, L. Whitehead (1986). Transitions from Authoritarian Rule: Prospects for Democracy. Johns Hopkins University.

Ora, J (2010). Transatlantilised suhted: kuidas saavutada enamat? [WWW]
<http://vm.ee/et/transatlantilised-suhted-kuidas-saavutada-enamat> (02.01.2016)

Pereira Á.S, Lains P. (2010). From An Agrarian Society To A Knowledge Economy: Portugal, 1950- 2010. Majandusajaloo töö. Madrid, Universidad Carlos III de Madrid

Pinto A.C, Teixeira N.S (2005). From Atlantic Past to European destiny: Portugal

Pinto A.C. (2002). Portugal and European integration- An introduction. - Conference EU and Democracy in Southern Europe: Portugal, Spain and Greece:16-17

Portugal's economy (2015). [WWW] <http://portugal.com/portugal/information/economy>
(28.12.2015)

Portugal's foreign relations (2005). [WWW]
<https://thetranslationcompany.com/resources/language-country/portuguese-language/business-portugal/portugals-foreign-relations.htm> (28.12.2015)

Pridham G. (2001). The Dynamics of Democratization:8

Puddington, A. (2014). Remembering Portugal's Carnation Revolution [WWW]
<https://freedomhouse.org/blog/remembering-portugals-carnation-revolution> (06.12.2015)

Reiter B. (2005). Portugal: National Pride and Imperial Neurosis

Robinson, S. (2013). "Assessing the Europeanisation of Portuguese Foreign and Security Policy": Thesis Submitted for the Degree of. Doctor of Philosophy. Newcastle, Newcastle University. [WWW]
<https://theses.ncl.ac.uk/dspace/bitstream/10443/1871/1/Robinson%2013.pdf> (27.12.2015)

Rollo, M.F. (1994). Portugal e o Plano Marshall.

Ross M. „Kreeka pääsemislootuse purunemine“ (27.04.2015) [WWW]
<http://blogi.fin.ee/2015/04/kuidas-kreeka-purustas-oma-paasemislootuse/> (06.12.2015)

Royo, S (2000). From Isolation to Europe: Spain and Portugal in the European Union after 15 Years". EU Membership Evaluated. Draft 1 [WWW] <http://web.cas.suffolk.edu/faculty/royo/Tinker.PDF> (27.12.2015)

Rustow, Dankwart A. (1970). Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model
Comparative Politics 2: 337-63

Sanches E.R (2014). The community of Portuguese Language Speaking Countries: The role of language in a globalizing world. [WWW] http://www.atlanticfuture.eu/files/332-ATLANTIC%20FUTURE_14_The%20community%20of%20Portuguese%20Language%20Speaking%20Countries.pdf (27.12.2015)

Santos, V (2010). Portugal's accession to the European Union: The Impact of The EU Regional Policy On Portugal. Portugal, Universidade de Trás-os-Montes e Alto Douro. [WWW] <http://www.slideshare.net/batalhas1/portugal-accession> (07.12.2015)

Solsten, E. (1993). Portugal: A Country Study. Washington: GPO for the Library of Congress. [WWW] <http://countrystudies.us/portugal/>

Teixeira, N.S (2004). Continuity and Change: The Foreign Policy of Portuguese Democracy. [WWW] http://www.ipri.pt/publicacoes/working_paper/working_paper.php?idp=12 (06.12.2015)

Teixiera, N.S. (1998). Between Africa and Europe: Portuguese Foreign Policy, 1890– 1986.

Tsiridis, G. (2008). Southern Europe in comparative perspective: Democratic transitions in Portugal, Greece, and Spain. [WWW] <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/25604> (07.12.2015)

U.S Department of State Background note (2007). [WWW] <http://www.infoplease.com/country/profiles/portugal.html> (07.12.2015)

U.S Department Of State: Office Of The Historian A Guide to The United States History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, By Country, Since 1776: Portugal. (2015). [WWW] <https://history.state.gov/countries/portugal> (04.01.2016)

Vamvakidis A., Zanforlin L. (2002). The Determinants of Growth: The Experience in the Southern European Economies of Greece and Portugal. [WWW] <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2002/cr0291.pdf> (07.12.2015)

Waterbury, J. (1999). Fortuitous Byproducts.

SUMMARY

PORTUGAL'S JOURNEY TO THE EUROPEAN UNION: ESTABLISHMENT OF DEMOCRACY, POLITICAL AND ECONOMIC CHANGES

Marek Poom

After the 1974 Carnation Revolution in Lissabon, the autocratic dictatorship was dropped. Transition process to democracy was started, which increased the chances for Portugal to join the European Economic Community.

This thesis sets the following research questions – What were Portugal's presumptions for establishing democracy? What were the political and economic changes that have been undertaken for joining the European Union?

The aim of this bachelor's thesis is to explain Portugal's transition from an autocratic dictatorship to democracy, how important was the military role in leading the country and what changed in Portugal's orientation after the establishment of democracy. In addition to explain Portugal's politics and economy before and after joining the European Union. Moreover to evaluate Portugal's results after joining the European Union.

This thesis mostly analyzes Portugal's historical background, economical data, international orientation, political background and the strategies that were used to join the European Union.

Portugal's journey to the European Union was rough and draggy, but after all that Portugal has finally joined among all the other modern day democratic countries. Although the country had to survive a period of time in dictatorship and also in monarchy, Portugal joined the European Economic Community in 1986. European Economic Community was transferred to European Union in 1993.

After the dictatorship Portugal reached twin-executive power which decreased the presidents leverage. Both foreign affairs and economy have taken a new direction. Portugal's new direction had to take the foreign affairs and economy to the next level. It could not work as it did before, because in the past the old direction took Portugal to economical recession. The new direction in economy has brought a lot of benefits to the country and taken the

country closer to a welfare state. Economy is more diversified and the country has liberalised important economical areas. Portugal's international income and the GDP has improved, because both of these economical indicators have gone through a large growth.